

D E
NOSTRI TEMPORIS
Studiorum Ratione

DISSERTATIO

A JOH. BAPTISTA A VICO
NEAPOLITANO

Eloquentiae Professore Regio

*In Regia Regni Neap. Academia
XV. Kal. Nov. Anno clolcccIIx.*

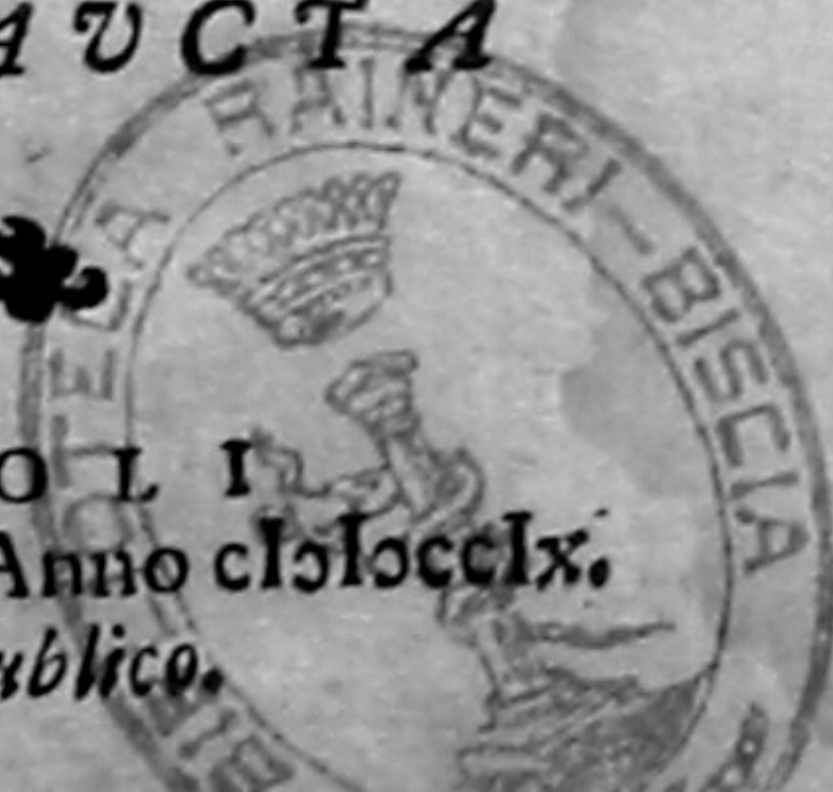
A D

Literarum studiosam Juventutem
solenniter habita

DEINDE AUCTA

NEAPOLI
Typis Felicis Mosca Anno clolcccIIx.
Permissu Publico.

CAROLO AUSTRIO

III. EJUS NOMINIS
HISPAN. ET NEAP.
POTENTISSIMO REGI

QUOD
SERIE

MAXIMARUM RERUM
TERRA MARIQ; GESTARUM
REGNUM NEAP. RECIPERARIT

CUJUS
AUSTRII PRINCIPES
EAM ESSE FORMAM
VOLUERUNT
UT
SAPIENTIAE STUDIIS
ET IN HAC CIVITATE
ET IN UNIVERSA MONARCHIA

A 2 HO.

HONORES

MAXIMI, AMPLISSIMIQ;

PATERENT

REGIA HUIUS REGNI ACADEMIA

STUDIORUM INAUSPICATIONEM

CIRCUMAGENTIS ANNI c1919cc11x.

GRATI ANIMI ET OBSEQUI ERGO

D. D.

A D

VINCENTIUM

GRIMANUM

S.R.E. Cardinalem Amplissimum;

Et Excellentissimum

REGNI NEAPOLITANI

P R O

C A R O L O

A U S T R I O

III. ejus nominis Rege
Moderatorem

O F F I C I U M

Cum sacri juris sit;
VINCENTI GRI-
MANE, Cardinalis
Amplissime, res haud conse-
cratas haberi, quae non
A 3 sunt

A D

sunt rite per Pontifices de-
dicatae; cumque Regia haec
Regni Neapolitani Acade-
mia studiorum hujus anni
inauspicationem CAROLO
III. AUSTRIO Hispania-
rum, nostroque Potentissi-
mo Regi vovisset; & reli-
gio esset, tanquam pro-
phanos adire Principem,
qui & sua Regis vi sacer,
& Regiarum virtutum, quae
eum exornant, divinis pro-
pe honoribus dignus est;
diligentissimis Tecum preci-
bus egit, ut qui cum no-
stra omnium felicitate in
hoc Regno moderando tanti
Regis sacra, justitiam, fi-
dem, concordiamque tue-
ris; Tua praesentia, & au-
thoritate hoc votum suum
quam sollemnissime exolve-
rent.

rent. Existimasli tuum;
haec castissima Sapientiae de-
sideria rata facere: quan-
do in ea Repub. natus es,
quae sapientissimis institutis
fundata, cum omnes Orbis
Terrarum omnis memoriae
Respublicas aequabili statu
Imperii devicisset; tempo-
rum aeternitati videtur con-
dita: iis Majoribus ortus,
qui talem, tantamque Remp.
sapientissimis consiliis domi-
militiaeque illustrarunt: ea
demum sapientia praeditus,
ut Tua unius mens ingen-
tes valeat exercitus, quo
debita CAROLO Regna
paret; universos Senatus,
quo parta conservet. Eset
modo, ut Tibi tantae di-
gnationis gratias cum Tuis
laudibus admixtas agere-
mus.

mus: sed grates Te dignae
Tua ipsius aeterna sunt
benefacta: & tunc Te pro
dignitate laudari existimas,
cum quisque nostrum, Te
Moderatore, suum sedu-
lo obeat munus. Itaque quan-
do per Tuam sapientiam
licet, ad hos sapientiae
novitios orationem conver-
tam.

DIS-

DISSERTATIO.⁹

Ranciscus Baco in
aureo de Aug-
mentis Scientia-
rum libello novas
artes, scientiasque,
praeter quas ha-

DISSERTA-
TIONIS CON-
STITUTIO.

tenus habemus, & quas habe-
mus, quatenus oporteret per-
duci, indicat, ut humana sapien-
tia omnino perficeretur. Sed
dum novum Scientiarum retegit
Orbem, novo magis, quam no-
stro Terrarum Orbe se dignum
probat. Etenim ejus vasta desi-
deria adeo humanam industriam
exuperant, ut potius quid no-
bis ad absolutissimam Sapien-
tiam necessario desit, quam quod
suppleri possit, ostendisse videat-
ur. Idque puto factum, ut so-
let, quod qui summa tenent, in-
gentia, atque infinita desiderant.
Itaque talis in re literaria Veru-
laminus egit, quales in rebus pu-
bli-

blicis maximorum potentes Im-
periorum, qui summam in hu-
manum genus potentiam ade-
pti, ingentes suas opes in ipsam
rerum naturam vexare, & ster-
nere faxis maria, velificare mon-
tes, aliaque per naturam vetita
irrito tamen conati sunt. Enim-
vero omne, quod homini scire
datur, ut & ipse homo, finitum,
& imperfectum. Quod si nostra
cum antiquis tempora compare-
mus, rei que literariae utrinque
pensemus utilitates, & damna;
eadem nobis ratio cum priscis
fortasse constiterit. Multa enim
nobis detecta, antiquis penitus
ignorata: & multa antiquis gna-
ra, nobis prorsus incognita:
complures nobis sunt faculta-
tes, ut in alio literarum genere
proficiamus; complures illis, ut
in alio, fuere: illi toti in aliqui-
bus artibus excolendis, quas nos
fere negligimus; nos in quibus-
dam, quas illi plane contem-
pse-

plerunt: multae illis commodae
unitae doctrinae, quas nos dis-
scerpimus; & aliquot nobis, quas
illi incommode divisas tracta-
runt: tandem non paucae dun-
taxat speciem mutarunt, & no-
men. Quae mihi res argumen-
tum apud vos, Ingenui Adole-
scentes, differendum praebue-
runt: *Utra studiorum Ratio re-
ctior, meliorque; nostrane, an an-
tiquorum?* in quo edisserendo
commoda, incommodaque utri-
usque ad exemplum confere-
mus: & quae nostrae incommo-
da vitari, & qua ratione possint:
quae autem non possint, cum
quibus antiquorum incommo-
dis compensentur. Res nova est,
ni fallor; sed tam scitu necessaria,
ut mirum, quod nova sit. Invi-
diam declinaverim, si me non
tam nostra, vel antiquorum in-
commoda reprehendere, quam
utriusque aetatis commoda com-
ponere velle existimetis. *Vestra*
caus-

Dissertationis
Argumentum.

caussa est : ne si plus quam antiqui aliis in partibus scitis, aliis minus sciatis : sed habeatis rationem, qua plus quam antiqui in ipsa summa scire possitis : & quae nostrae studiorum Rationis incommoda vitari non possunt, incommodorum antiquae memores aequo animo perferatis.

In hac Dissertatione non scientiae, sed studiorum rationes, nostra, & antiquorum comparantur.

Et quo rem facilius intelligere totam possitis, illud interno scatis oportet ; me non heic scientias scientiis, artesque artibus nostras, & antiquorum comparare : sed quid nostra studiorum ratio antiquam vincit ; ecquid ab ea vincitur, & quo pacto, ne vincatur, differere. Quare novae artes, scientiaeque, & nova inventa a novis sciendi instrumentis, adjumentisque, si non separanda, distinguenda sunt tamen : illa namque studiorum materies est ; haec via, & ratio, proprium nostrae Dissertationis argumentum.

Studiorum enim ratio tribus omnino rebus omnis contineri videtur ; instrumentis, adjumentis, & fine. Instrumenta enim ordinem complectuntur : nam qui instructus ad aliquam artem, scientiamque addiscendam accedit ; rite, & ordine accedit. Instrumenta autem praecedunt : adjumenta comitantur : finis vero, quanquam sequitur, ad eum tamen studiosi & a principio, & per omnem studiorum rationem spectare debent. Pro hoc item ordine nostram Dissertationem dispensemus, ut primo de Instrumentis, tum de Adjumentis nostrae studiorum Rationis differamus. De Fine autem, quia per eam, uti sanguis per totum corpus, diffunditur ; quemadmodum sanguinis motus, ubi sensibiliores arteriae sunt, observatur ; ita, inquam, de nostrae studiorum Rationis Fine, ubi is magis emineat, disputabimus.

Omnis studiorum Ratio quibus rebus contineatur.

*Differendum
Oeconomia.*

DISSERTA-
TIONIS CON-
STITUTIO.*Nova scien-
tiarum Instru-
menta.**Nova studio-
rum Adjumen-
ta.**Hodie qui stu-
diorum finis?*

Nova autem scientiarum In-
strumenta alia & ipsa scientiæ
sunt, alia artes, alia mera artis
opera, vel naturæ. Omnium
scientiarum, artiumque commu-
ne Instrumentum est nova Cri-
tica; Geometriæ Analysis; Phy-
sicae hæc ipsa Geometria, ejus-
que Methodus, ex nova fortasse
Mechanica: Medicinæ Instru-
mentum est Chemica, & ex ea na-
ta Spargirica; Anatomiae micro-
scopium; telescopium Astrono-
miae; Geographiæ denique po-
laris lapidis urna. In novis au-
tem Adjumentis numero Artes
de compluribus rerum argumen-
tis, quæ antiquitus prudentiæ
committebantur, redactas; op-
timorum Copiam exemplorum,
Typos literarios, & studiorum
Universitates constitutas. Finis
autem omnium studiorum unus
hodie spectatur, unus colitur,
unus ab omnibus celebratur, Ve-
ritas. Quarum rerum omnium
sive

DISSERTA-
TIONIS CON-
STITUTIO.

sive facilitatem, sive utilitatem,
dignitatemque spectetis; nostra
studiorum Ratio omni procul
dubio antiqua rectior esse, me-
liorque videatur.

Etenim Critica id nobis dat
primum verum, de quo, vel cum
dubitas, certus fias; & quo o-
mnem prorsus Academiam No-
vam profligasse existimatur. A-
nalysis autem mira methodi faci-
litate problemata geometrica
antiquis insoluta dissolvit. Et
antiqui geometria, & mechani-
ca, tanquam physicae instrumen-
tis usi sunt; non perpetuo tamen:
nostri iisdem & perpetuo, & me-
lioribus. Nam geometriam ana-
lysi explicatiorem, & mechani-
cam, novamne, nostræ disputa-
tionis non est; novis certe, & in-
geniosissimis inventis auctam,
adhibent Duces: & ne ab iis un-
quam in tenebricoso naturæ iti-
nere deferantur, methodum geo-
metricam in physicam importa-

COMMODA
nostræ stu-
diorum Ra-
tionis ab In-
strumentis
Scientiarum.
*Criticæ.
Analysis.**Methodi geo-
metricæ in
physicam im-
portatæ.*

COMMODA
nostrae stu-
diorum Ra-
tionis.

*Chemicæ in
Medicinâ in-
sertæ.*

Spargiricæ.

*Chemicæ in
Physicam im-
portatæ ; &
Mechanicam
Medicinam.*

runt, qua veluti Ariadne ali-
quo filo alligati, institutum per-
agunt iter : & causas, quibus
haec admirabilis Mundi machi-
na a Deo Opt. Max. constructa
est, non jam tentabundi phyfici,
sed velut immensi alicujus operis
architecti describunt. Chemicæ
antiquis prorsus incognita, qui-
bus adjumentis instruit Medici-
nam? quæ chemicorum phaeno-
menon similitudine apposita,
quamplurimas humani corporis
functiones, & morbos nedum
conjicit, oculis plane cernit. Cer-
te Spargirica, ejus soboles deside-
rabatur antiquis: nos eorum vo-
ti compotes facti sumus. Et Che-
mica a quibusdam in physicam
investa est: uti & a quibusdam
Mechanica in Medicinam. Et
Chemico-physica nonnulla me-
teora, aliaque naturae opera ma-
nu pene facit: Mechanico autem
Medicina per machinæ momēta
humani corporis describit mor-
bos,

COMMODA
nostrae stu-
diorum Ra-
tionis.

Microscopii.

Telescopii.

*Nauticae Ur-
nae.*

bos, & curat. At Anatome prae-
ter sanguinis circumitum, nervo-
rum originem, & innumeros suc-
cos, vasa, ductusque humani cor-
poris, per quæ jam praeestabat
antiquae; microscopii praesidio
glandium miliarium, minuto-
rumque viscerum, plantarum,
bombicis, insectorumque, &
praecipue ad generationem pla-
nissime perspiciendam, ovi incu-
bati descriptionem, quæ omnia
antiquorum oculos effugerunt,
luculenter illustrat. Et Astrono-
mia, telescopio adjuta, nova syde-
ra, multas Solis, easque varian-
tes maculas, & erronum phases
observat: quæ res detestæ com-
plura Ptolemaici de Universo
systematis vicia detexerunt. An-
tiqui ultra Oceanum alias esse
terras tamquam vates per incer-
ta divinabantur; nos vero nauti-
cae urnae usu reteximus: & geo-
graphia mirum quantum illustra-
ta! Quis credat, homines hodie

COMMODA
nostrae stu-
diorum Ra-
tionis.

Nostre Geo-
metriae, &
Physicae in
Mechanicam
illatarum.

A novis stu-
diorum Adju-
mentis.

Artium de
prudenciae re-
bus redacta-
rum.

non solum cum Sole universum
Terrarum Orbem ambire, sed ul-
tra Solis vias egredi posse, mino-
ri temporis spacio, quam quo Sol
ipse intra eas suum conficiat cur-
sum. A Geometria, & Physica,
qua methodo hodie docentur,
aucta Mechanica, quot, quantis,
& quam miris inventis humanam
auxisse societatem videtur. Cer-
te ex iis nostri temporis Belli-
cam natam dixeris: quae tantum
antiquos est praetergressa, ut
prae nostra muniendarum, ex-
pugnandarumque urbium ratio-
ne, Minerva suam Athenarum,
contemneret arcem; & trifidum
fulmen Jupiter obtusum, bru-
tumque increparet. Tanta sunt
nostrae scientiarum instrumenta:
quanta nunc studiorum adju-
menta videamus. De multis
enim rerum argumentis, quae
olim uni Prudentiae relinque-
bantur, artes redactae sunt: quod
in specie de Iurisprudencia opus

anti-

antiqui efficere difficultate de-
territi desperarunt. Praeterea in
re Poëtica, Oratoria, Pictura,
Sculptura aliisque artibus, quae
imitatione constant, ingenti op-
timorum copia exemplorum a-
bundamus: quibus nostri com-
monefacti & rectius, & facilius
ipsam possunt optimam imitari
naturam. Atque adeo Typorum
beneficio omnia libris scatent:
quare apud nostros tam multi
sunt non unum, & item alterum
Scriptorem docti; sed multa, va-
ria, ac pene infinita lectione eru-
diti. Denique Universitates stu-
diorum institutas habemus, om-
nique scientiarum, & artium
genere instructas, quibus homi-
num mens, animus, & lingua
perficiatur. Atque in his ferme
omnibus literarum studiis ad
unum hodie spectatur finem,
Veritatem: quam si laudare insti-
tuam, illa dignus sim admiratio-
ne: quis unquam vituperavit.

Haec

COMMODA
nostrae stu-
diorum Ra-
tionis.

Optimorum
Artium exem-
plorum.

Typorum Li-
terariorum.

Universitatum
studiorum.

A studiorum
fine.

COMMODA
nostrae flu-
diorum Ra-
tionis.

20 *De nostri temporis*

Haec nostrae Studiorū Ratio-
nis commoda ad examen revo-
camus: & an ullis expertia bonis,
quae antiquis erant, vel malis ad-
mixta, quae non erant, videamus:
& an nostrae mala vitare,
& antiquae bona quoque conse-
qui, & quo pacto possimus: quae
autem non possimus, cum qui-
bus antiquae malis pensentur,
differamus.

NOVAE CRI-
TICAE INCOM-
MODA.

*Officij Pru-
dentiae.*

Et principio, quod ad Scien-
tiarum attinet instrumenta, a
Critica hodie studia inaugura-
mur: quae, quo suum primum
verum ab omni, non solum fal-
so, sed falsi quoque suspicione
expurget; vera secunda, & veri-
similia omnia, aequae ac falsa
mente exigijubet. Incommode
quidem: nam adolescentibus
quamprimum sensus communis
est conformandus; ne in vita
agenda aetate firmati in mira-
erumpant, & insolentia. Ut au-
tem scientia a veris oritur, error
a fal-

Studiorum Ratione. 21

a falsis; ita a verisimilibus gigni-
tur sensus communis. Verisimi-
lia namque vera inter & falsa
sunt quasi media: ut quae fere
plerumque vera, perraro falsa.
Itaque cum maxime adolescen-
tibus sensus communis educi
deberet: verendum ne iis nostra
Critica praefocetur. Praeterea

DE NOVA
CRITICA.

sensus communis, ut omnis pru-
dentiae, ita eloquentiae regula
est; nam saepe Oratores magis
caussa laborant vera, quae nihil
verisimile habeat, quam falsa,
quae credibili ductu constet.
Quare periculum subest, ne no-
stra Critica adolescentes reddat
eloquentiae ineptiores. Deni-
que nostri Critici ante, extra, su-
pra omnes corporum imagines
suum primum elocant verum.
Sed id adolescentibus immatu-
re, atque acerbe praecipiunt.
Nam ut senectus ratione, ita ado-
lescentia phantasia pollet: neque
sane pueris, quae beatissimum
su-

*Obstat Elo-
quentiae.*

*Impedimen-
to est artibus,
quae phanta-
sia, vel memo-
ria, vel utra-
que pollent.*

DE NOVA
CRITICA.

futurae indolis specimen semper habita est, excaecari ullo modo oportet. Et memoriam, quae cum phantasia, nisi eadem, certe pene eadem est, in pueris, qui nulla alia mentis facultate praestant, excoli impense necesse est: neque ingenia ad artes, quae phantasia, vel memoria, vel utraque valent, ut Pictura, Poëtica, Oratoria, Jurisprudencia, quicquam sunt hebetanda: neque Critica, quae omnium artium, scientiarumque instrumentum nostris commune est, ulli debet esse impedimento. Haec incommoda declinabant antiqui, quibus Geometria ferme omnibus erat Logica puerorum. Nam Medicos imitati, qui, quo natura vergit, incumbunt; scientiamque, quae sine acri imagines conformandi vi haud recte percipi potest, tradebant; ut nulla vi naturae facta, sed sensim, & placide pro aetatis ingenio consueverent

Ut novae criticae incommoda declinabant Antiqui.

rent rationi. Deinde sola hodie Critica celebratur, Topica nedum non praemissa, sed omnino posthabita. Incommodum iterum: nam ut argumentorum inventio prior natura est, quam de eorum veritate dijudicatio; ita Topica prior Critica debet esse doctrina. At enim eam nostri facessunt, & nullius usus putant: nam sat est, inquiunt, homines, modo critici sint, rem doceri; ut quid in ea veri inest inveniant: & quae circumstant verisimilia, eadem ipsa veri regula nullam Topicam docti vident. Sed qui certi esse possunt vidisse omnia? unde illa summa, & rara orationis virtus existit, qua plena dicitur; quae nihil intaetum, nihil non in medium adductum, nihil auditoribus desiderandum relinquit. Natura enim incerta est, & praecipuus, immo unus artium finis, ut nos certos reddat, recte fecisse; & Critica est ars verae

DE NOVA
CRITICA.

Prae Critica hodie continetur Topica. Incommodum.

ora-

orationis ; Topica autem copiosae. Deinde in Topica , sive medii inveniendi doctrina exerciti (medium scholastici dicunt, quod latini argumentum appellant) cum jam norint omnes argumentorum locos in disserendo, ut scribendi elementa percurrere ; jam facultatem habent ex tempore videndi , quicquid in quaque causa insit persuadibile. Qui vero eam facultatem adepti non sunt , Oratoris nomen vix merent : quorum munus id est praecipuum , ut in rebus fervidis, quae cunctationem, vel comperendinationem non patiuntur ; ut in nostro Foro, in causis, quae crimine constant , & vere oratoriae sunt, saepissime usuvenit ; reis, quibus paucae horae ad dicendam causam sunt praestitutae , praesentem opem afferre possint. At nostri Critici, cum quid dubii iis oblatum est , illud respondent: *ista de re sine, cogitem.*

Ad

Ad haec, tota eloquentiae res nobis cum auditoribus est : & pro eorum opinionibus nos nostrae orationi moderari debemus : & natura ita comparatum est, ut saepe qui pollentissimis rationibus non moventur, iidem aliquo levi argumento de sententia desiciantur. Quare, ut orator omnium animos pertigisse certus sit, omnes argumentorum locos percurrisse necesse est. Quapropter non recte notant Cicero nem multa levia dixisse : nam & levibus illis in foro, in senatu, & potissimum in concione regnavit : & Orator extitit Imperii Romani maiestate dignissimus. Quid illud, quod in quibus causis haerebit orator, qui unum verum curat, in iisdem sese expediet, qui verisimilia praeterea consectatur. M. Brutus haec nostra, aut ferme nostra Critica instructus (Stoicus enim erat) Milonem deprecativo statu de-

C

fen-

DE NOVA CRITICA. fendendum putabat; eumque contendere absolvi oportere, cum ob ejus maxima in Republicam merita, tum quod pessimam de ea pestem, Clodium sustulisset. At Cicero in Topica, versatus, intuitum existimavit, talem reum eo rerum statu judicium clementiae committere: & conjectura eam causam duxit: quam si egisset, Milo certe, ut ipsemet profitebatur, eo judicio evasisset absolutus. Atqui *Arnoldus*, vir usquequaque doctissimus, eam contemnit, & nullius frugis existimat. Utri credendum, Arnoldone, qui negat, an Ciceroni, qui se a Topica potissimum eloquentem factum affirmat, & profitetur, aliorum esto judicium: nos autem, ut ne quo alteri donemus, alteri rapiamus, dicimus, ut Critica veraces, ita Topica nos fieri copiosos. Quod quemadmodum olim Stoici in Critica, Academici in Topica ar-

te

te totifueri; ita hodie ratio dissendi Stoicorum arida, & deducta apud Recentiores, varia autem & multiplex Academicorum apud Aristotelicos in usu est: quodque a Pico Mirandulano propositum doctissimus quis Recentior uno sorite perstringeret, Cajetanus centum numero syllogismis oppugnat. Et perpetuo animadvertere licet, antiquas Philosophorum sectas, quo longius ab hac Critica recesserunt, eo copiosiores fuisse. Stoici, quibus aequae ac nostris mentem veri regulam esse placuit, omnium maxime minuti, & exiles. Epicurei, qui sensum esse voluerunt, puri, & aliquanto amplius explicati. At Academici antiqui, Socratem secuti, qui nihil se scire, praeterquam nescire affirmabat, abundantes, & ornatissimi. Academici vero novi, qui hoc ipsum nescire se nescire profitebantur, torrentium more exundabant,

C 2 &

DE NOVA
CRITICA.

& nivis ritu spissi. Et Stoici, atque Epicurei unam dumtaxat disputationis partem propugnabant: Plato in alterutram, quae verisimilior videretur, inclinare: Carneades autem utrumque complectebatur oppositum; & uno die iustitiam esse, altero non esse aequis rerum momentis, & incredibili differendi vi disputabat. Atque haec omnia inde orta: quia verum unum; verisimilia multa; falsa infinita. Quare utraque differendi ratio viciosa; Topicorum, quia saepe falsa arripiunt; Criticorum, quia verisimilia quoque non assumunt. Igitur, ut utrumque vitetur vicium, existimem, adolescentes scientias, artesque omnes integro iudicio doceri, quo Topicae ditent locos: ac interea sensu communi ad prudentiam, & eloquentiam invalescant; phantasia, & memoria ad artes, quae iis praestant mentis facultatibus, confirmantur:

Ut incommoda, quae nova affert Critica, vitantur.

tur: deinde discere Criticam: tum de integro de iis, quae edocti sunt, suo ipsorum iudicio iudicent; & in iisdem in utraque partem differendis sese exerceant. Ita nanque evaderent in scientiis veri, ad rerum prudentiam solertes, ad eloquentiam copiosi, ad poësim, picturamve phantastici, ad Jurisprudentiam memoriosi: & cautum praeterea esset, ne fierent temerarii, ut qui de rebus inter discendum disputant; neve prave religiosi, ut qui nihil, nisi a Doctore dictatum, verum putant. Qua mihi in re antiqui nobis praestare videntur: Pythagorei nanque universum filebant quinquennium: per quod tempus audita solo Doctoris testimonio; *ipse dixit*; propugnabant: & generatim Tyronum philosophiae proprium munus erat audire: unde proprio vocabulo dicebantur, *Auditores*. Atque hanc studiorum rationem

DE NOVA
CRITICA.

Arnoldus ipse, quanquam verbis negat, re tamen ipsa mihi confirmat, & profitetur: qui abditissimis cujusvis generis disciplinarum exemplis suam Logicam refert: quae nisi artes, scientiaeque, unde depromuntur, antea perceptae sint, sine summa eloquentia, & labore summo praeceptoris, intelligi ab auditore aliquo pacto vix possunt. Itaque si Logica postrema discatur, praeter quae supra memoravimus, haec etiam vitantur incommoda; nempe & quod fert *Arnoldus*, qui, ut exempla utilia afferat, vix intelligitur; & quod ferunt *Aristotelici*, quorum exempla, ut intelligantur, inutilissima sunt.

INCOMMODA
Methodi
Geometricae
in Physicam
importatae.
*Restringit sit-
dium ulterius
contemplandae
naturae.*

Methodus autem geometrica in physicam a nostris inducta videndum, ne illud incommodum secum importet: quod cum ex ea nihil negare possis, nisi caput ipsum aggrediaris; horum alterum fieri necesse sit; aut physicam ejus-

ejusmodi dediscere, ut mentem ad Universi contemplationem adjungas; aut, si eam profiteri velis, nihil restare, nisi eandem nova aliqua methodo disponas; aut aliquod novum phaenomenon explices, tanquam ejusdem physicae corollarium. Itaque recentiores physici eorum similes esse videntur, quibus aedes a parentibus relictæ sunt, ubi nihil ad magnificentiam, & usum consideretur, ut iis tantum amplam suppellectilem mutare loco, aut aliquo tenui opere ad seculi morem exornare relinquatur. At inquirunt docti homines, hanc eandem physicam, qua ipsi methodo docent, ipsam esse naturam: & quoquo te ad Universi contemplationem convertas, hanc physicam intueri. Quare gratias agendas Authoribus putant, qui nos tanto negotio naturae ultra contemplandae liberarunt: & has aedes amplissimas, in-

DE METHODO
geometrica
in physicam
inducta.

DE METHQDO
geometrica
in physicam
inducta.

32 *De nostri temporis*

instructissimasque reliquerunt. Quando ita se habere naturam necesse est, agant quammaximas: sed si ea aliter sit comparata; si una de motu regula falsa sit; ut ne dicam non unam tantum jam falli compertam esse; videant, etiam, atque etiam videant, ne non tuto jam naturae securi agant: & dum aedium fastigia curant, fundamenta cum periculo negligant. Ah ne fallamus, neque fallamur, Auditores: istae methodi, sive sortitae isti, ut in geometricis verissimae demonstrationi viae, & rationes sunt; ita, ubi res demonstrationem non patitur, tanquam viciosum capciosumque argumentandi genus priscae philosophorum sectae Stoicis, qui eo differendi telo utebantur, obiectabant. Et Chrysippi logicam, ut insidiosissimam antiquos reformidasse, etiamnum fama constat. Quare ista physicae, quae

vi

Studiorum Ratione. 33

vi methodi geometricae obtenduntur vera, nonnisi verisimilia sunt: & a geometria methodum quidem habent, non demonstrationem: geometrica demonstramus, quia facimus: si physica demonstrare possemus, faceremus. In uno enim Deo Opt. Max. sunt verae rerum formae, quibus earundem est conformata natura. Demus igitur physicae operam, ut philosophi, nempe ut animum componamus: & in eo praestemus antiquis, quod illi haec studia excolebant, ut impie cum Diis de felicitate contenderent; nos autem, ut humanos spiritus deprimamus: iis quidem vestigamus verum, cujus sumus tantopere studiosi: sed ubi non invenimus, hoc ipsum veri desiderium nos ad Deum Opt. Max. qui unus *via, & veritas* est, manuducat. Deinde geometrica methodus physicas dissertationes, juxta ac geometricas apodixes, tanquam

con-

DE METHQDO
geometrica
in physicam
inducta.

Quomodo physicae ut philosophi, et quidem christiani studeamus.

Oculis facultatem agere, ornareque dicendi.

DE METHODO
geometrica
in physicam
inducta.

34 *De nostri temporis*

contentas doceri tantum, ornari
vetat. Itaque recentiores physi-
cos omnes genere differendi
contento, ac severo uti animad-
vertas: cumque haec physica &
quum discitur, & quum percepta
est, perpetuo ex proximis pro-
xima inferat; eam auditoribus
facultatem occludit, quae phi-
losophorum propria est, ut in re-
bus longe disitis, ac diversis si-
miles videant rationes: quod o-
mnis acutae, ornataeque dicendi
formae fons & caput existima-
tur. Neque enim tenue idem est,
atque acutum: tenue enim una
linea, acutum duabus constat. In
acutis autem dictis principem
obtinet locum metaphora: quae
est omnis ornatae orationis ma-
xime insigne decus, & luculen-
tissimum ornamentum. Sed &
alia de causa ad id differendi ge-
nus consuefacti, ii ad Eloquentiā
sunt minus idonei. Eloquentia
enim imperitae multitudini est

*Obstat liberae,
& amplae di-
cendi formae.*

po-

Studiorum Ratione. 35

potissimum comparata: & rudes
homines longas istas rationum
catenas, maxime ubi

DE METHODO
geometrica
in physicam
inducta.

.... *volat irrevocabile verbum,*
difficillime tenent: & ut teneant,
tanta animorū contentione fati-
gandi non sunt. Quapropter illa
libera, & ampla dicendi forma
apud eos uti necesse est; qua O-
rator modo probet, modo diver-
tat, modo ad propositum redeat:
& quod rudius dixit, expoliat;
quod brevius, amplificet; quod
levius, asseveret: & in eadem re
aliis, atque aliis orationis figuris
immoretur, ut eam quam altissi-
me animo impressam auditor af-
ferat domum. Denique physici
suas methodos a primis veris or-
diuntur. At quae in confesso
apud omnes sunt, bonus orator
praeterit: & secunda vera elo-
quendo, de primis auditores ta-
citus admonet: ut quas ipse ar-
gumentationes re vera conficit,
eas auditores conficere sibi vi-
dean-

*Inevigant
dicendi genus,
in eloquentia
maxime fru-
giendum.*

DE METHODO
geometrica
in physicam
inducta.

*Ut ejus vitan-
tur incommo-
da.*

DE ANALYSI.

*Dubitatur, ne
non Mechanica
sit inutilis.*

deantur. Atque ea ratione prius mentes movet, ut porro commoveat animos. Quod in causa ejus est, ut unam vel pulcherrimam formam non omnes probent; omnes autem uno oratore optimo delectentur. Haec methodi geometricae in physicas dissertationes inductae incommoda qua ratione vitentur, & supra, ubi de declinandis Criticae incommodis verba fecimus, aliqua dicta sunt; & reliqua paullo inferius dicemus.

De Analyfi vero, ut fatendum, quod ad quae Geometriae aenigmata doctissimi antiquorum Davierant; ejus methodi facilitate nostri Oedipi facti sunt: ita hoc ipso quod facilitas dissolvat, difficultas vero acuat ingenia; subsistendum in eo, an novissima mechanicae inventa ei quicquam sint accepto referenda. Nam nova invenire unius ingenii virtus est: ingenium vero geometricum

DE ANALYSI
relata ad Me-
chanicam.

metria exercet. Ea enim, ut eorum agitadores, acres equos aliquantisper refraeant, quo fugam celeriore effundant; ita cohibet ingenia dum discitur; quodum ad usum revocetur, peracuat. Nam ingentem formarum vim iis objicit, ut mira mentis celeritate tanquam scribendi elementa percurrant; eaque legant, atque componant, quibus proposita dissolvat problemata. Analysis autem, ut

*Phoebe nondum patiens im-
manis in antro*

*Bacchatur vates, magnum se
pectore possit*

Excussisse Deum;

ita suas rationes subducit, expectans, an forte sibi dentur, quas quaerit aequationes. Deinde Archimedem in Syracusarum obsidione miras belli machinas excogitasse memoriae proditum est. Haec respondent, Archimedem eam nosse, & invidia dissimula-

D se.

DE ANALYSI
relata adMechanicam.

38 *De nostri temporis*

se. Sed qui haec dicunt, nescio an id dicant, quo hoc suum literarum reipublicae emissum donum, quod re ipsa magnum est, verbis magis adornent. Nam certe a nostris inventa, quibus potissimum longe praestamus antiquis, aeneum ignitae pilae tormentum, navis unis instructa velis, horologium, & pensilia hemisphaeria templorum antequam omnem vulgatam analysim prodire. Et de horologio quidem nemo est, qui tanta ex fide antiquorum susceperit patrocinium, quin eos a nostris longe ingenio victos esse fateatur. Illae autem vel sexdecim remorum ordinibus constructae antiquorum naves magnificentiam potius nauticae ostentabant: at nostrae unis instructae velis vim ipsam tenent. Neque nihil diceret, qui novum Terrarum Orbem antiquis non tam nauticae urnae inopia, quam quod eorum naves Oceani im-

po-

Studiorum Ratione. 39

potentes essent, incognitum fuisse affirmaret. Idemque iudicium de ingenti illa Demetrii Poliorcetis Halepoli, aliisque bellicis antiquorum machinis, quod de eorundem navibus, fieri potest. Et memphytica, aliaque antiquitatis miracula magis eorum potentiae, quam artis opera, quae nobis quicquam praestarent, contendere audacter possis. At hemisphaeria templorum pensilia antequam extruerentur, Architectura ipsa extrui posse denegabat. Quot enim aerumnas Philippus Brunelleschius, qui Florentiae omnium primus in Templo Divae Mariae Florum dietae audax incoepit, perfecitque facinus, a sui temporis architectis pertulit, contententibus; nunquam fieri posse, ut super quatuor pendentibus punctis tantillum, nedum ingens aedificii moles in immensum pertinentis educeretur? Quid, si qui nova, ac mira

DE ANALYSI
relata adMechanicam.

D 2

post

DE ANALYSI
relata ad Me-
chanicam.

post Analysis editam in mecha-
nica excogitarunt, eam plane
contempserint? & qui una Ana-
lysi freti aliquod opus invenire
conati sunt, id iis haudquaquam
successerit? *P. Perotus* pro a-
nalyticis regulis navim omni
commensu construxit, sperans
eam omnium agilissimam fore: in
mare deducta, in scopulum con-
versa est. An id eo fiat, quia ut
actioamata ad mathesim exacta
non delectant; ita machinae ad
Analysis sint inutiles; nostrae
disputationis non est. Sed illud
ambigere per haec, quae diximus,
licet, qui novissime mechanicam
adauxerunt, ne non id ipsa geo-
metriae vi, & sua ingeniorum fe-
licitate magis, quam ulla Analy-
sis ope praestiterint. Quare ut
ingenia ad mechanicam excolan-
tur, cauto opus est, ne per *spe-*
cies, quas dicunt, sed per formas
in mathesi adolescentes insti-
tuantur; & quando Analysis ars
di-

Analysis in-
commoda, ut
declinantur.

divinandi quaedam videtur; ad
eam, tamquam ad machinam,
confugiamus:

*Nec Deus interfit, nisi dignus
vindice nodus
Inciderit.*

In re autem Medica illa sub-
sunt incommoda; quod cum mor-
borum causas nos satis certo
scire putemus; parum attendamus
signa, facessamus ferme iudicia:
quibus rebus, cum antiqui no-
stris praecellerent, eorum via, &
ratio medendi erat procul dubio
certior. Cum enim fortasse iis
causae satis occultae, incertae-
que viderentur; de eo duntaxat
erant usque ad religionem solici-
ti, & curiosi, quod unum in se re-
cipere, & longa observatione
freti praestare poterant; ex signis
non tam de morborum causis,
quam de gravitate, & progressu
ad certum curationis ductum ju-
dicare. Qua in re corporis, ani-
mique morbi aptissime sibi re-

DE ANALYSI
relata ad Me-
chanicam.

QUAE REI
Medicae no-
stra studiorū
ratio gignat
incommoda.

DE RE ME-
DICA.

spondent, & congruunt. Aulici non solum irae naturam, sed saepe etiam causas, quibus Princeps irascatur, ignorant: & tamen usu docti praesentiscunt, quam mox in iram erumpat; ne adversentur: quo irae gradu; ne incendant magis: quando ira defervescat; ut deprecando ad clementiam reducant: quando restincta omnino sit; ut molles aditus tentent. Igitur quando hodie illud in ore Medicorum omnium celebratur: *Cunctemur, & quo aegra natura evadat opperiamur*: antiqui rati corporis salutem, ut bona cetera, facilius conservari, quam corruptam restitui; ad illa sedulo attendebant, quid futuri morbi natura valens innueret; quo provideri, & vitari posset. Quae erat illa Tiberii Caes. Medicina Ars, quam omnes, ut trigessimum aetatis annum attingerent, novisse oportere existimabat; eaque una sapientissimi Roman

DE RE ME-
DICA.

tot, quot omnes norunt, seculis usi sunt. Neque sane ulli natura cujusquam sua insidiosa est: cum tanta fide, & diligentia cujusque tutelam gerat. Semper enim antequam in morbum corruat, aliquo futuram ruinam signo portendit: nos vero, qui ad eam in nobis attendendi artem negligimus, animum non advertimus: ut dicere audeam; cum nihil repente maximum fiat, vel repentina morte sublatum neminem. Haec rei medicae incommoda ut vitentur, eorum causas jam levius indicatas apertius demonstramus. Hodie ab uno aliquo explorato vero nostras de physicis argumentis dissertationes deducimus: signa vero, & iudicia verisimilia sunt, quae longa observatione colliguntur. Quare ut Galenicos non recte morborum causas syllogismo conjicere *Verrulamius* notabat: ita ego Recentiores non recte id ipsum Sorite praec-

Ut rei Medicae incommoda declinantur.

praestare dixerim . Nam ut qui syllogismo contendit , nihil novi affert , quia in propositione , vel assumptione complexio continetur ; ita qui Sorite confirmat , nihil aliud facit , quam explicat verum secundum , quod in primo latebat involutum . Atqui morbi semper novi sunt , & alii ; ut semper alii sunt aegrotantes . Neque enim ego idem nunc sum , qui modo fui , dum *aegrotantes* proloquerer : innumera namque temporis momenta jam aetatis meae praeterierunt : & innumeri motus , quibus ad summum diem impellor , jam facti sunt . Atque indidem , cum in quoque , ut ita dicam , genere (nam verum genus species omnes complectitur) morbi sint infiniti ; una forma omnes finire non possunt . Cumque haec ita sint , uti syllogismo , cujus amplior pars genere constat , & hae res vero genere non continentur ; ita & Sorite nihil quicquam

quam veri de iisdem rebus conficere possumus . Quare tutius consilium , ut particularia consecutemur ; & Sorite , non supra ejus in hac re meritum , utamur quidem ; sed potissimum insistamus Inductione : causas cum Recentioribus , quia explicatiores sunt , explicemus ; magni tamen signa , & judicia faciamus : & Conservatricem antiquorum , sub qua Exercitatricem , & Dietariam comprehendendo , aequae ac nostram Curatricem excolamus .

Sed illud incommodum nostrae studiorum rationis maximum est , quod cum naturalibus doctrinis impensissime studeamus ; moralem non tanti facimus , & eam potissimum partem , quae de humani animi ingenio , ejusque passionibus ad vitam civilem , & ad eloquentiam accomodate , de propriis virtutum , ac viciorum notis , de bonis malisque artibus , de morum characteribus

INCOMMODA
quae morali,
civilique doctrinae , &
eloquentiae
nostra studiorum ratio affert a fine.

DE MORALI
& civili do-
ctrina, & e-
loquentia.

46 *De nostri temporis*

ribus pro cuiusque aetate, sexu, conditione, fortuna, gente, republica; & de illa decori arte omnium difficillima differit: atque adeo amplissima, praestantissima, & de Republica doctrina nobis deserta ferme, & inculta jacet. Quia unus hodie studiorum finis veritas: vestigamus naturam rerum, quia certa videtur: hominum naturam non vestigamus, quia est ab arbitrio incertissima. Sed haec ratio studiorum adolescentibus illa parit incommoda, ut porro nec satis vitam civilem prudenter agant; nec orationem moribus tingere, & affectibus inflammare satis sciant. Et quod ad prudentiam civilis vitae attinet, cum rerum humanarum dominae sint Occasio, & Electio, quae incertissimae sunt; easque ut plurimum Simulatio, & Dissimulatio, res fallacissimae ducant; qui unum verum curant, difficile media, difficilior fines earum assequuntur:

DE DOCTRINA CIVILI.

Studiorum Ratione. 47

tur: & suis consiliis frustrati, alienis decepti, quam saepissime abeunt. Quando igitur vitae agenda ex rerum momentis, & appendicibus, quae circumstantiae dicuntur, aestimantur: & earum multae fortasse alienae, ac ineptae, nonnullae saepe perverse, & quandoque etiam adversae suo fini sunt; non ex ista recta mentis regula, quae rigida est, hominum facta aestimari possunt: sed illa Lesbiorum flexili, quae non ad se corpora dirigit, sed se ad corpora inflectit, spectari debent. Atque adeo hoc scientia a Prudentia distat; quod scientia excellent, qui unam causam per quam plurima naturae effecta perducunt: prudentia vero praestant, qui unius facti quamplurimas causas vestigant, ut quae sit vera, conjiciant. Idque adeo fit, quia scientia ad summa, sapientia ad infima vera spectat: unde stulti, illiterati astuti, docti imprudent-

DE DOCTRINA CIVILI.

dentis, & viri sapientis distinguuntur characteres, & notae: nam in vita agenda stulti neque summa, neque infima vera attendunt: illiterati astuti infima animadvertunt, prima non vident: imprudentes docti ex summis infima; sapientes vero ex infimis summa dirigunt. At ex genere vera aeterna sunt: particularia autem quoquo temporis momento in falsa mutantur. aeterna supra naturam extant: in natura enim nihil, nisi mobile, nisi mutabile continetur. Tum autem bonum cum vero congruit: & eandem cum eo vim habet, easdem dotes. Proin stultus, qui nec ex genere, nec in specie vera norit; semper praesentem suae temeritatis fert poenam. Indocto autem astuto, qui vera pecuniaria captat, nec ex genere verum tenet; quae astutiae hodie profunt, eae ipsae cras nocebunt. Docti vero imprudentes, qui ad pecuniaria

a ve-

a vero ex genere recta pergunt; per amfractuosa vitae pererrant. At sapientes, qui per agendorum obliqua, & incerta ad aeternum verum collimant, quia recta non possunt, circumducunt iter: & consilia expediunt in temporis longitudinem, quantum natura fieri potest, profutura. Non recte igitur, per haec, quae diximus, ii faciunt, qui iudicandi rationem, qua utitur scientia, in prudentiae usum transferunt: nam ii res recta ratione aestimant: & homines, cum bona ex parte stulti sint, non consilio, sed libidine, vel fortuna reguntur: ipsi de rebus iudicant, quales esse oportuerit; & res ut plurimum temere gestae sunt. Et cum sensum communem non excoluerint, nec verisimilia unquam secuti sint, uno vero contenti; quid porro de eo homines communiter sentiant, & an iis quoque vera videantur, ne quicquam pendunt:

E

dunt: quae res non solum privatis hominibus, sed Principibus viris, & summis Regibus & summo vicio datum est, & quandoque maximo damno, maloque fuit. Cum Henricus III. Rex Galliarum, Henricum Guisium Ducem, popularissimum principem, sub publica commeatus fide, & in mediis Galliarum conventibus morti dari mandasset; quanquam facta justae subessent causae, quia tamen non videbantur; re Romam perlata *Ludovicus Cardinalis Mandrutius*, rerum publicarum prudentissimus, factum in ea verba notavit: *Principes non solum, ut res verae, & justae sint, sed ut tales quoque videantur, curare oportere*. Quod sapiens dictum mala inde in Galliae Regno orta quam verissimum esse comprobant. Recte igitur sapientissimi Romani in prudentiae rebus, quid videretur, spectabant; & cum Judices, tum Senatores

tores per verbum *videri* suas sententias concipiebant. Ut haec igitur omnia complectamur, Philosophi, qui propter eximiam rerum maximarum scientiam Politici olim universarum rerum publicarum nomine vocabantur; postea ex parva urbis Athenarum particula, & loco ubi docebant, nomen habuerunt, ac Peripatetici, & Academici dicti sunt; tum rationalem, tum naturalem, moralemque doctrinam ad civilem prudentiam apposite tradebant; hodie res nobis ad antiquos physicos reciderunt. Et quando olim triplex philosophia ab iisdem tradebatur ad Eloquentiam accommodata: unde a Lyceo Demosthenes, ab Academia Cicero luculentissimarum maximi Oratores linguarum prodire: hodie ea ratione docetur, ut in ea fontes omnis verisimilis, copiosae, acutae, ornatae, explicatae, amplae, moratae, inflammataeque oratio-

52 *De nostri temporis*
DE ELO- nis sint exiccati : & auditorum
QUENTIA. mentes conformant similes
. *Virginum nostrarum,*
quas matres student
Demissis humeris esse , & victo
pectore , ut graciles fient :
Si qua est habitior paulo , pugilem
esse ajunt : deducunt cibum :
Tametsi bona est natura , reddant
curatura junceas .

DE DOCTRI- Heic doctissimi homines ad
NA CIVILI illud de civili prudentia fortasse
denuo. respondeant , me eos velle Aulicos , non Philosophos : vera negligere , & apparentia sequi : virtutem opprimere , & virtutis simulacra praeferre . Nullus equidem : sed eos vellem Aulae quodque philosophos : verum curare , quod videatur : honestum sequi , quod omnes probent . At enim de Eloquentia iidem ipsi suam studiorum rationem nedum nullum ei incommodum , sed maximam contendunt afferre utilitatem . Quanto enim , inquit , praec-

Studiorum Ratione. 53
DE ELO- praestat , veris rerum argumen-
QUENTIA. tis eam menti vim facere , quae cum ratione coalescat , nec unquam ab ea resolvi possit ; quam istis orationis illecebris , & dicendi facibus animum flectere , quae ubi restinctae sunt , rursus ad ingenium redeat . Sed quid facias , si non cum mente , sed cum animo tota eloquentiae res est : mens quidem tenuibus istis veri retibus capitur ; sed animus non nisi his corpulentioribus machinis contorquetur , & expugnatur . Eloquentia enim est officii persuadendi facultas . Is autem persuadet , qui talem in auditore animum , qualem velit , inducat . Hunc animum sapientes sibi inducunt voluntate , quae mentis placidissima pedissequa est : quare eos sat est , doceas officium , ut faciant . At multitudo , & vulgus appetitu rapitur , & abripitur : appetitus autem est tumultuosus , & turbulentus : cum enim sit ani-

mi labes, corporis contagione contracta, corporis naturam sequens, non movetur, nisi per corpora. Itaque per corporeas imagines est alliciendus ut amet: nam ubi semel amat, facile docetur, ut credat: & ubi credit, & amat, est inflammandus, ut sua solita impotentia velit: quae tria nisi qui fecerit, haud persuasionis opus effecerit. Atque adeo animi perturbationes, quae interioris hominis mala ab appetitu omnia, tanquam ab uno fonte proveniunt, duae solae res ad bonos usus traducunt; Philosophia, quae eas sapientibus temperat, quo virtutes evadant; Eloquentia, quae eas in vulgo incendit, ut faciant officia virtutis. Sed eam hodie Rerum publicarum formam esse replicabunt, ut eloquentia in liberis populis non ultra regnet. Principibus quidem grates, qui nos legibus, non lingua regunt: sed in his ipsis Rebus-

bus publicis Oratores amplo, ver-
so, inflammato dicendi genere
eximii, cum in Foro, tum in Se-
nato, & in sacris concionibus
cum summa Reip. utilitate, &
maxima linguae gloria clarue-
runt. Sed dicamus quid fortasse
rei sit: Galli substantiae vocabu-
lis abundant: substantia autem a
se bruta, & immobilis, nec com-
parationis est patiens. Quare nec
sententias inflammare, quod sine
motu, & quidem vehementi non
fit; nec amplificare, & exaggerare
quicquam possunt. Indidem ver-
ba invertere nequeunt: quia,
cum substantia summum sit ge-
nus rerum, nihil medium subster-
nit, in quo similitudinum extre-
ma conveniant, & uniantur.
Quamobrem metaphorae in ejus
generis nominibus uno vocabu-
lo fieri non possunt; & quae duo-
bus fiunt, ut plurimum durae
sunt. Ad haec, orationis ambitum
conati, nihil ultra membra prae-
sti-

stiterunt: nec ampliores versus, quam, quos dicunt *Alexandri- nos*, fundunt: qui & ipsi, praeterquam quod distrophi sunt, cum praetera singuli sententias claudant, & bini similiter desinant; quarum rerum altera omnem minuit amplitudinem, altera allevat gravitatem; sunt inertiores, tenuioresque; elegiacis. Duas duntaxat voculationum sedes, ultimam, & penultimam habent: & ubi nos ab ultima tertiam acimus, ii accentum in penultimam transferunt: quod nescia quid tenue, & subtile sonat: quibus rebus ii nec amplis periodis, nec grandibus numeris apti sunt. Sed ut eadem lingua omnis sublimis, ornatique dicendi characteris impos, sic tenuis patientissima est. Cum enim substantiae vocabulis scateat, atque iis ipsis, quae substantias, ut Scholae dicunt, *abstractas* significant, rerum semper summa perstringit. Quare didascalico dicen-

di generi aptissima est: quia artes, scientiaeque summa rerum genera persequuntur. Atque hinc factum, quod ubi nos nostros Oratores laudamus, quod diserte, explicate, eloquenter dicant; ii laudant suos, quod vera cogitarint. Et quum hanc mentis virtutem distracta celeriter, apte, & feliciter uniendi, quae nobis ingenium dicitur, appellare volunt; *Spiritum* dicunt: & mentis vim, quae compositione existit, re simplicissima notant: quod subtilissima eorum mentes non compositione, sed tenuitate cogitationum excellant. Quare si ejus disputationis, summis dignae philosophis, illa pars vera est: linguis ingenia, non linguas ingeniis formari; hanc novam Criticam, quae tota spiritalis videtur, & Analysem, quae Mathematicos subjectum, quantum ex se est, omni prorsus corpulentia exuit, uni in Orbe Terrarum

Galli vi suae subtilissimae linguae excogitare potuerunt. Cum haec igitur omnia ita sint; eloquentiam suae linguae parem ab una sententiarum veritate, tenuitateque, & deducta ordinis virtute commendant. Nos vero lingua praediti, quae imagines semper excitat: unde uni Itali Pictura, Sculptura, Architectura, Musica omnibus Orbis Terrarum nationibus praestiterunt: quae actiuosa semper, auditorum mentes in res longe distitas, & remotas vi similitudinum transfert: unde Itali post Hispanos acutissimi nationum: quae in genere dicendi ornato, & amplo, nempe Herodoteo, Liviano, Ciceronianoque Guicciardinios; in grandi, ac vehementi, sive Thucydideo, Demosthenico, ac Sallustiano alios; in Attica elegantia Buccacios; in novo Lyricorum genere Petrarchas; qui fabularum granditate, & locutionis

nis facilitate Homerum referunt, Ariostos; qui maiestate sententiarum, & divinis numeris Virgilium exprimunt, Torquatos numerat, & recenset; linguam, quibus partibus potissimum beatissima est, non excolemus? Igitur qui neque in Physicum, neque in Mechanicum eruditur; sed ad Rempublicam, vel Foro, vel Senatui, vel sacris Concionibus instituitur; in hisce studiis, qua methodo traduntur nec puer, nec diu immoretur: Geometriam per formas ad ingeniosam rationem addiscat; Topicam excolat: & de natura, de homine, de republica libero, ac nitidiori differendi genere in utranque disputet partem; ut quod probabilius, verisimiliusque in rebus sit, amplectatur: ut ne in summa nostri sint scientiores antiquis, & nobis sapientiores antiqui: nostri veriores antiquis, & nobis eloquentiores antiquis: sed ita sapientia, & elo-

Ut nostrae studiorum Rationis incommoda a Prudentia, & Eloquentia arceatur.

DE PRUDEN-
TIA, ET ELO-
QUENTIA.DE RE POE-
TICA.*Nova Critica
quando rei
Poëticae uti-
lis.*eloquentia aequemus, ut scientia
superamus antiquos.

De re autem Poëtica nihil sin-
gillatim disserui : quia poëticus
instinctus Dei Opt. Max. donum
est, nec ullis instrumentis parari
potest: quia tamen, qui ea facul-
tate divinitus afflati sunt, si eam
ipsam literarum studiis exornare
velint; ut omnium studiorum flo-
rem quendam excolant, necesse
est; de eadem extra ordinem
quidem, non tamen sine omni or-
dine, quae nostri argumenti sunt,
disseramus. Criticam nostri tem-
poris Poëticae obesse diximus,
sub eo temperamento, si pueris
tradatur: nam iis & phantasiam
obcoecat, & memoriam obruit;
& Poëtae optimi phantastici
sunt: & peculiare eorum Numen
Memoria, ejusque soboles Mu-
sae. Sed si adolescentes, utraque
mentis facultate firmati, eam ar-
tem edoceantur, eam Poëticae
rei conferre putem: quia Poë-
tae

DE RE POE-
TICA.*Methodus Geo-
metrica Poë-
ticae commo-
da.*

tae ad verum in idea, sive ex ge-
nere, ut paullo inferius dicemus,
spectant. Et methodus geometri-
ca quamplurimum ad confingen-
da mendacia poëtica conducit:
nempe ut tales per omnem fabu-
lae tractum perpetuo gerantur
personae, quales semel principio
inductae sunt: quam artem Ho-
merus omnium princeps, ut tra-
dit *Aristoteles*, docuit: & ut *idem
Philosophus* animadvertit, sunt
quidam a consequente paralogo-
ismi: ut, *Daedalus volat*, si ala-
tus est. Quare ea recte confinge-
re nequeunt, nisi qui satis recte
norint alia aliis attexere, ut a
primis secunda, a secundis porro
tertia consequi natura videan-
tur. Quamobrem acute, neque
citra verum quis dixerit: ejus-
modi mendacia eos invenire tan-
tum posse, qui vera philosophiae
optime sciunt. Id egregie prae-
stant Geometrae, qui ex falsis per-
missis, & datis suae vi methodi a

F con-

DE RE POETICA.

*Verū in idea,
sive ex genere
Prudentiam
Poeticam re-
cte dirigit.*

consequenti vera conficiunt. Et finem quoque, qui hodie maxime celebratur, nempe verum in idea, sive ex genere, in Re Poëtica adprime utilem arbitror. Neque enim in ea sum sententia, Poëtas falsis praecipue delectari: quin affirmare audeam, eos aequè ac philosophos ex instituto vera sequi. Nam Poëta delectando docet, quae severe Philosophus: uterque docet officia: uterque mores hominum describit: uterque ad virtutes excitat; & a vitiis abducit: sed Philosophus, quia cum eruditis rem habet, id differit ex genere; Poëta vero, quia cum vulgo agit, sublimibus personarum, quas fingit, factis, dictisque, tanquam exemplis quodammodo excogitatis persuadet. Quamobrem Poëtae recedunt a formis veri quotidianis; ut excellentiorem quandam veri speciem effingant: & naturam incertam deserunt, ut natu-

ram

ram constantem sequantur: atque adeo falsa sequuntur, ut sint quodammodo veriores. Rigor hic humanarum actionum, ut quis in omnibus, & per omnia sibi constet, optime a Stoicis, quibus Recentiores respondere videntur, docebatur. Unde ii merito suae Stoicae sectae Principem asserbant Homerum, qui *Aristoteli* princeps poëticorum mendaciorum est artifex. Quapropter per quas ipsas causas nostrum studiorum finem prudentiae civili obesse docui; eum Poëticae conducere judicari. Nam Prudentia in humanis actionibus vestigat verum uti est, etiam ab imprudentia, ignorantia, libidine, necessitate, fortuna: Poësis tantum ad id verum spectat, uti natura, & consilio esse debet. Et Recentiorum Physicam Rei Poëticae commodam esse existimarem: nam Poëtae phra-

F 2

bus

DE RE POETICA.

Recentior Physica Rei Poëticae proficua.

bus naturales rerum causas explicant; sive in dictionis poeticae admirationem, sive in antiquae possessionis argumentum: quod antiquissimi Poëtarum, physici fuerint. Unde illa *sanguine cretus*, pro genito: *abire in auras*, pro mori: *ignis circa praecordia fervens*, pro febris: *concretus in aëre vapor*, pro nube: *excussus nubibus ignis*, pro fulmine: *terrae umbrae*, pro nocte; omnes temporis partes Astronomorum definitionibus descriptae: & metonymia causae pro effectu apud eisdem tantopere celebrata. Igitur quando recentior Physica sensibiliores causarum imagines a Mechanica potissimum, qua utitur, tanquam instrumento, describit; ea commodius Poëtas novarum genere locutionum instrueret.

Credo equidem, vos haudquam miratos esse, quod instrumenta scientiarum omnia perfec-

cutus, nulla de Christiana Theologia verba fecerim: neque enim existimavi, vos expectaturos, ut ego deterrimo comparationis genere vera cum falsis, divina cum humanis, Christum cum Lyncurgo, vel Numa compararem. Sed ut breviter, quantum ab ethnicis in hac studiorum parte peccatum sit, accipiatis; illud animadvertere licet, apud eos multas, varias, incertissimasque fuisse de Deorum Natura opiniones: & qui repus publicis praeerant, philosophos de rebus divinis opposita differere aequo animo patiebantur: & tantum impietatis animadvertabant in eos, qui Deos esse negarent: fortasse rati, coetera philosophorum placita vulgi captum, in quod potissimum religio erat inculcanda, superare. Et Poëtas quoque de Deorum natura, eorumque potestate in fabularum admirationem nova comminisci sinebant: nam

id ipsum ad Religionem pertine-
re arbitrabantur; quo major de
suorum Numinum potentia in
vulgi animos opinio inducere-
tur. In sacrificiis vero, auguriis,
auspiciisque, quia iis rebus maxi-
me publicum religionis usum po-
tuerunt; quo augustiora, & ve-
nerabiliora essent, caeremonias
Deorum quam maxime certas,
follennesq; esse voluerunt. Qua-
re solas caeremonias pollutas, &
spretas auspiciorum religiones,
& novas divinandi artes vindi-
carunt, ac uli sunt. Neque Chri-
stianos, quod suos Deos non cre-
derent, sed quod non adorarent,
persequerantur. Sed quid stul-
tius, quid ineptius, quam jubere
caeremonias certas, incerta ado-
rare Numina? At Christiana Re-
ligio dogmata de Dei Opt. Max.
natura, divinisq; mysteriis, quam
certissima docet: unde ritus, &
caeremoniae sunt merito certae.
Quare nova Scientia apud nos
divi-

divinitus nata est, quae divinos
ejus veri fontes aperit, Sacros Li-
bros, & Traditionem, & Theolo-
gia Dogmatica nuncupatur. Itaq;
ubi olim lex XII. Tabb. a coe-
remoniarum capite incipiebat:
DEOS CASTE ADEUNTO;
Justinianus Codex a Titulo *de*
Summa Trinitate, & Fide Ca-
tholica inauspicatur. Ejus autem
doctrinae optima methodo, quasi
rivulus effluit alia Theologia,
quae Moralis dicitur, & de fini-
bus bonorum, de virtutibus, offi-
ciisque ad Christianam Religio-
nem accommodate praecepta
consignat. Quae de Deo scientia,
quae caeremoniarum castitas,
quae morum doctrina tanta veri-
tate, tanta dignitate, tanta virtu-
te praestant: quod Christiana
Religio, non ut aliae vi, & armis,
quibus gentes delerent; sed vir-
tutibus, & cruciatuum constan-
tia in duas seculi sapientissimas
gentes, Graecos, Romanosque, &
in

in potentissimū Orbis Terrarum Imperium sese insinuavit : atque eae cum suo imperio , cum sua doctrina in Christianum nomen sponte sua concesserunt : nec tamen eorum religionis , ac philosophiae monumenta deleta sunt : divino certe consilio , ut in omne aevum utraque ad exemplum collata , illa humana , nostra prorsus divina videretur.

Haecenus de Scientiarum Instrumentis ; nunc de nostrae Studiorum Rationis adjunctis disseramus . Et quod de multis rerum argumentis , quae a prudentia sunt , artes redactas habeamus , vereor , ne damno potius nostrae Studiorum Rationis , quam lucro apponi necesse sit . Nam de iis rebus , quibus prudentia moderatur , artes , si multae nullae ; si modicae , multae sunt . Qui enim omnia prudentiae in artem redigere conantur , principio inanem insunt operam :

ram : quia prudentia ex rerum , circumstantiis , quae infinitae sunt , sua capit consilia : quare omnis earum comprehensio , quam amplissima , nunquam est satis . Deinde consuefaciunt auditores , ut communibus praeceptis adhaerescant : quo nihil in actu rerum inutilius experimur . Quamobrem ut usui sint artes , quae prudentia constant , uti Oratoria , Poëtica , Historica , Deorum Compitalium instar sint ; & tantum demonstrent , quo , & qua sit eundem : nempe per philosophiam ad ipsius optimae contemplationem Naturae . Cum enim una excolebatur Philosophia , sive adeo una optima spectabatur natura ; maximi in quoque istarum artium genere Scriptores apud graecos , latinos , & nostros floruerunt : artibus autem apud quosque eorum excultis , non perinde clari extiterunt . Exequamini , quaeso , de singulis ration-

DE ARTIBUS,
quae de prudentiae argumentis redactae sunt,

Ut eorum incommoda declinantur.

INCOMMODA
artium de
argumentis
prudentiae
redactarum.

DE ARTIBUS, tionem; & me nihil falsi dixisse invenietis. Quapropter qui artes, ac disciplinas, quae nedom omnes, sed cunctae in philosophiae gremio continebantur, & ab ea, & inter se ipsas diviserunt; mihi Tyrannorum similes fuisse videntur, qui amplissima, opulentissimaque, ac frequentissima hostium urbe potiti, quo tuti porro ab ea sint, urbem delent, & cives per pagos longe distitos dissipant: ut ne ultra suae urbis magnificentia, & opibus, suorumque numero freti spiritus, animosque efferre, neve conspirare, & alii aliis auxilio esse possint.

DE JURIS-
PRUDENTIA.

Id ipsum speciatim nostra Jurisprudencia confirmemus, quae, quia Graecis ignota, & priscis Romanis prorsus alia fuit; quaedam praecipua, quae hac in re insunt, & nostri argumenti sunt, dicere necesse est. Quatuor priores Tituli primi Pandectarum libri, quibus quae dicuntur graecis

DE JURIS-
PRUDENTIA.

cis *Priora* absolvuntur, sive doctrina de Jurisprudenciae natura, ejusque fine, justitia, argumento nempe jure, seu justo, de legum causis, virtutibusque, & de earum interpretandarum ratione, quantula ejus ingentis operis pars est? & tamen omnem Jurisprudenciae Artem expediunt. Quanquam quid hoc verbi est Ars prudentiae, cujus una ars est Philosophia? Nam si cum *Authore Methodi Juris Civilis* satis docto eleganter loqui velimus: *Priora* philosophiam Juris continent; reliquum totum corpus historiam: ego vero praeterea & ingentem generis judicialis Topicam continere affirmamus. Nam quid est, quod sane mirum, immensam librorum de Jure molem cum nobis esse, tum post Edictum Perpetuum Romanis fuisse; de quo Romanis antea, admodum pauci, Graecis omnino nulli? Quia apud Graecos Phi-

DE JURIS-Philosophi Juris philosophiam;
PRUDENTIA. nempe doctrinam de Republica,
de justitia, legibusque tradebant;
De Jurispru- qui Pragmatici dicebantur, le-
dentia Grae- ges Oratoribus ministrabant: O-
corum. ratores autem in causis ex facto
ipso acqui argumenta invenie-
bant. Quare, cum apud Graecos
Jurisprudentia, & Philosopho-
rum scientia, & Pragmaticorum
de legibus historia, & Oratorum
facultate contineretur; apud eos-
dem de philosophia innumeri,
orationum quamplurimi, nulli
autem de jure libri erant. Philo-
sophi autem Romanorum ipsi
erant Jurisconsulti, ut qui in una
legum peritia omnem sapientiam
posuerunt, sive sapientiam heroio-
rum temporum meram con-
servarunt: etenim

• • • *Haec fuit sapientia quondā,
Publica privatis secernere, sa-
craprophanis,
Concubitu prohibere vago, da-
re jura maritis,*

Op-

*Oppida moliri, & leges inci-
dere ligno.*

Quare eadem definitione Ro-
mani Jurisprudentiam, qua Graeci
Sapientiam *divinārum, huma-
narumque rerum notitiam*, defini-
ebant. Cum autem ea sapientia
justitia, & civili prudentia tota
ferme constet; doctrinam de Re-
publica, & de justitia multo re-
ctius, quam Graeci, non differen-
do, sed ipso usu Reipublicae per-
discebant. Itaque *veram, non si-
mulatam philosophiam* sectantes,
(nam de his temporibus verba
Jurisconsulti verius dici possunt)
in iis virtutibus prius publica-
per sancte obeundo munia, magi-
stratus nempe, & imperia se fir-
mabant: senes tandem aetate ea-
rundem virtutum compote ad
Jurisprudentiam animum, tan-
quam ad honestissimum vitae
portum appellebant. Sed & ipsa
Jurisprudentia Patricii, tanquam
arcano potentiae utebantur. Cum

G

enim

DE JURIS-
PRUDENTIA.

*Jurispruden-
tia in Repu-
blica libera.*

*De Jurispru-
dentia Roma-
norum.*

DE JURIS-
PRUDENTIA.

enim tres essent Romanorum Civium ordines, plebs, eques, senatus; nec Patricii ullum in ea ordinem facerent: nulla certe eorum ratio habebatur: nisi arte aliqua ullum sibi in Republica potentiae gradum adstruerent. Igitur cum jus triplex, sacrum, publicum, privatumque; & in sacro jus augurium, in publico foeciale, in privato autem actionum formulae continerentur; ut Patricii comitia, quae auspicio haberi necesse erat, ut bella, paces, foedera, & ut judicia in partem aliquam sua haberent in manu; eo consilio usi sunt: quod nemo Jurisconsultus habebatur, quin haec tria nosset jura: unde Jurisprudentiam, *divinarum, humanarumque rerum notitiam* definerunt. Ea autem tria jura non norant, nisi qui ex Pontificum, Augurumve Collegiis essent: cumque in ea nisi nobilissimi viri cooptarentur; uni Patricii Juris-

DE JURIS-
PRUDENTIA.

risprudentiam, veluti mysteria, quaedam custodiebant. Neque post Tiberium Coruncanum, qui omnium primus jus Romae professus est, ea nisi nobilissimorum filiis virorum, tanquam sacra tradebatur. Et quo hoc suum potentiae arcanum legum sanctitate sanctius facerent; verba legum sanctissime custodiebant: quo autem magis veneranda specie praeferebant, actionum formulas quam maxime certas, solennesque esse accurabant: & quo denique plebem magis celatam haberent, per notas scribebant, non perscribebant. Et sapientissimi Romanorum id iis arcanum aequo animo dissimulabant: qui e Republica censebant, ut nobiles, qui in Republica ad bellicam virtutem sunt necessarii; justitiae studiis magis, quam injuriis, & insolentia possent: & una opera populus juris religiosissimus esset. Nam illa resp. beat-

76 *De nostri temporis*
tissima, in qua legum, tanquam
ignoti Numinis religio cives te-
neat. Ita namque disciplina urba-
na non minori aequabilitate, &
constantia custoditur, quam mi-
litaris: per quam nefas militi caus-
sam imperii requirere: & unae
ejus partes id alacrem expectare,
impigrum exequi. Hinc jus in Re-
publica libera rigidissimum erat:
Praetor merus *juris civilis cu-
stos*: omnes contractus stipula-
tionibus firmabantur: numera-
tiones omnes sive ad obligan-
dum, sive ad solvendum apud
mensas argentarias nominibus
fiebant: ubi actiones deerant,
sponsionibus in judicio certaba-
tur: si qui ex bona fide boni cum
bonis bene agere, & aequum fa-
cere vellent; non judiciis, sed ar-
bitriis disceptabant: in quibus
non juris regnabat necessitas, sed
officii pudor obsequebatur: & si
quos ob meritum lege eximi, vel
ob crimen nova poena puniri o-

portebat; lex XII. Tabb., quam
hoc merito *Tacitus*, ut conjicio,
finem aequi juris laudat; nihil
crescebat, decrescebatve: sed sin-
gulares leges, seu privilegia in-
eos irrogabantur: nisi res tam
calida, & subita nimis foret, ut
extra ordinem de ea decerni ne-
cesse esset. Ita leges ubique rige-
bant; adeo ut, si nedum privato-
rum utilitas, sed ipsa Respublica
aliquid contra leges recipi sua-
deret; id Jurisconsulti fictioni-
bus, & commentis quibusdam
juris expediebant; ne jus quic-
quam demutaretur. Ex quo ge-
nere sunt postliminii, legisque
Corneliae, aliaeque fictiones; &
imaginariae in emancipationi-
bus, testamentisque venditiones.
Ad quae si quis animum recte
advertat; juris fictiones nihil
aliud, nisi priscae jurispruden-
tiae productiones, & exceptio-
nes legum fuisse comperiat: qui-
bus prisci Jurisconsulti, non, ut

nostri, leges ad facta, sed ad leges facta accommodabant. Atque in eo omnis priscae Jurisprudentiae laus posita erat, nempe aliquod ejusmodi consilium comminisci; quo & leges integrae essent, & publicae utilitati consuleretur. Cum igitur per ea, quae memoravimus, soli Patricii Jurisprudentiam; Oratoriam autem novi quoque homines, & obscuro loco nati profiterentur; iidem Jurisconsulti & juris philosophiam docti erant, & legum tenebant historiam; & nisi ipsimet causas legitimas susciperent defendendas, consulentibus de jure redderent, quae porro deferrent ad Oratores, oracula: ubi vero ipsi quoque ad causas legitimas agendas in Forum Oratores descenderent; quia verba ad jus, voluntas ad aequum spectat; in causis legitimis, quae ex scripto, & voluntate constarent; utrique pro suo instituto, Jurisconsulti

jus,

jus, summi Oratores aequum defendebant: nam quia juris summa sanctitas erat, aequum in judiciis, nisi summa eloquentia obtineri non poterat. Atque his de causis in Republica libera triplicis juris una Prudentia: quae definiebatur; *divinarum, humanarumque rerum notitia; justae, & injustae scientia*; ut *humanis rebus* publicae, & privatae contingerentur; & appellatione *justae*, quicquid legibus diserte cautum esset, acciperetur. Jurisprudentia & Oratoria ex Reipublicae instituto divisa: & Jurisconsulti, si Oratoriam quoque profiterentur, ipsi verba legum; Oratores modo verba, modo mentem; sed verba etiam mediocres, mentem nonnisi eloquentissimi defendebant: & pauci admodum de jure libri: nec quis unus, nisi fortim in publicum editus. At commutata in Principatum Republica, Romani Principes uti principio

jus

Jurisprudentia sub Caes. ante Hadrianum Imp.

jus Comitiorum a Populo ad Senatum transfulerant; ita mox omnes de bello, pace, foederibus, aliasque de republica deliberationes, & militiae, potentiaeque arcana intra *sacra domus* coëterunt. Eam enim esse *imperandi conditionem* Liviae Crispus dicebat, *ut non aliter ratio constet, quam si uni reddatur*: quae *Jurisconsulti* illa *lex Regia* est, quam non Populi Romani voluntas jussit, sed ab eo Reipublicae necessitas expressit; ut *cuncta discordiis civilibus fessa* Augustus, *nomine Principis sub imperium acciperet*; manu vero regia gubernaret. Sed ut iidem Romani Principes nobilibus aliquo pacto, & Senatui satisfacerent; & memores, Optimatum factionem firmando Principatui fuisse adversatam; haec iis *potentiae simulacra* objecerunt. Senatui quidem concesserunt, ut de privatis rebus, ad *Principum* tamen *orationes*

ationes conderent jura. At eae orationes in speciem Consulum relationes videbantur: re quidem ipsa sententiae Principum erant, cum *praerogativa suffragii*; ut ne quid Senatus de jure privato, nisi quod Princeps vellet, & in quam sententiam vellet, consuleret. Quamobrem dum firmaretur Principatus, ipsi; constabilitis autem rebus, per *Quaestores* Candidatos recitarunt. Nobilibus vero non promiscue quibusvis, sed tantum obsequii explorati jus dederunt publice respondendi, multo in speciem majori, quam antea autoritates; sed ita tamen, ut in ea duntaxat causa, de qua consulerentur, jus facerent. Et ut id ipsum quoque potentiae simulacrum iis attenuarent; ipsi autem vera potentia, nempe plebis studiis, & favore multitudinis firmarentur; Praetoribus permiserunt, ut, ubi leges asperiores cum privatis essent,

DE JURIS.
PRUDENTIA.

sens, aequitate lenirent; ubi deessent, per benignitatem supplerent: non tamen ita, ut leges ipsas immutarent, sed sub quadam religionis specie eas sua virtute, sive effectu per aliquam fictionem, ad liberae Jurisprudentiae exemplum, ut in bonorum possessionibus, & actionibus rescissoriis factum videmus, frustrarentur. Atque ita Praetores, & juris civilis custodes, & aequitatis naturalis ministri facti sunt: nam in causis, in quas diserta legum verba dirigebantur, directas; iis vero, in quibus legum verba vel dubia essent, vel deessent, utiles accommodabant actiones. Eoque pacto sub Principatu, ante tamen Edictum Perpetuum, jam non omnino eadem Jurisprudentia: nam *humanarum rerum* acceptione solae res *privatae* continebantur: quia jus publicum a privato secretum est; unde philosophia juris infirmari

coe-

DE JURIS.
PRUDENTIA.

coepit: adhuc tamen erat *Scientia justitiae*: sed quae aequitate praetoria sensim elidebatur: & adhuc pauci de jure libri: quia adhuc Jurisprudentes ex instituto juris rigorem profitebantur: & ad solos Oratores aequum defendendum deferebatur. Sed postquam sub Hadriano Edictum Perpetuum omnis aequitatis plenissimum prodit; & publice cautum, ut quemadmodum prius a XII. Tab., ita deinde ab Edicto Perpetuo in Jurisprudentia instituerentur; lex XII. Tab. non ultra fuit norma Romani juris: Senatui, Praetoribus, ac Jurisconsultis condendi juris potestas attenuata. Nam non ultra Senatusconsulta accommodata ad legem XII. Tab. celebrari: nec Praetores ultra ad eandem apposite Edicta perpetuae jurisdictionis causa proponere: Romani Principes suis Rescriptis, naturalem sequuti aequitatem, nova ju-

ra

Jurisprudentia sub Hadriano Imp.

ra constituere, & juris dubia decidere. Unde Chronologia Constitutionum Principalium ab eodem Hadriano sumit initium. Atque his de causis Jurisprudencia ex *Scientia iusti, Ars aequi facta* est: & Jurisconsulti ex instituto aequi momenta in causis invenire; & de jure privato innumeros libros scribere. Sed quia formulae adhuc vigeant, adhuc Oratores ad aequum defendendum in Foro versabantur: sed ita, ut quantum aequitas naturalis invalescebat, tantum Forensis eloquentia flescere. Sed postquam Constantinus, formulis actionum sublati, omnia judicia extraordinaria esse iussit; Jurisprudentiae arcanum omnibus vulgatum est: & haec quoque potentiae persona Patriciis detracta: & ignobiles quoque Jurisprudentiam vulgo profiteri; publicaeque de Jurisprudencia Academiae Romae, Constanti-

Jurisprudentia sub Constantino Imp.

no-

nopoli, ac Beryti fundatae: ac *Theodosius, & Valentinianus* e Republica constituerunt; ut ne quis vel publicus Antecessor iura privatim profiteretur: & jus civile non ultra religione aliqua, nec ullis commentis, sed aperte, ubi aequitas aliud suaderet, non tantum a Principibus, sed a Judicibus quoque perruptum est: & aequitas in omnibus, & per omnia in judiciis regnare: & Praetor *viva juris civilis* vox, omnis privati juris, uti hodie quivis noster iudex, absolutissimus arbiter. Quare quando olim multa judicia, pauca arbitria; quia multi injusti, pauci homines aequi; hodie omnia sunt arbitria: in quibus tamen aequitatis officium abiit in juris necessitatem. Ad haec cum idem Constantinus in Christianam Religionem venisset; in qua *divinarum rerum scientia* penes Ecclesiae Patres est; Jurisprudencia *privatarum*

H dun-

dantaxat verum notitia evasit: nec ulterius scientia iusti; ut hodie verba legum tenere jurisprudentis non sit. Et quia aequitas naturalis in judiciis potentissima facta est, eloquentia Forensis prorsus obmutuit: ac Jurisprudentia sua librorum mole laborare. Itaque eleganter dicere possis, & vere, Jurisconsultos nostros in causis veris Oratorum, in fictis Declamatorum invasisse possessiones: uti Jacobus Cujacius de se diserte profitetur: quod, si quando ei causae deessent verae, in quaestionibus scholasticis Declamatorum exercebatur. Quam causam inter alias corruptae eloquentiae gravissimus, quisquis ejus libelli sit Author, non numerat: fortasse, quia hoc malum sub ea tempora oriri incipiebat: & mala sub ipsis nascendi initiis difficillime sentiuntur, & vel prudentissimos fallunt. Sed, ut ad rem, eo, quo narravimus pacto

res

res Jurisprudentiae Romanae, commutatae. Jurisprudentia prius rigida, arcanum erat potentiae Patriciorum adversus plebem: deinde benigna arcanum fuit Romanorum Principum adversus Patricios. Quare Reipublicae liberae interfuit, eam non vulgari: postea interfuit Principum, non esse celatam. Prius publici juris omnes gnari; privatum arcanum erat: deinde publicum arcanum; privatum omnibus palam factum. Olim docebantur prius juris publici prudentiam; deinde transibant ad respondendum de privato: hodie in privata jurisprudentia spectati ad consulendum de republica transeunt. Triplicis juris una olim prudentia; nunc triplex sacra, publica, & privata. Et haec ipsa privata olim ad genera; hodie ad species magis spectat. Quare leges olim de iis, quae ut plurimum accidunt; nunc de mi-

H 2 nu.

nutissimis factis conceptae sunt: ac proinde olim paucae leges, innumera privilegia; hodie leges ita minutae, ut innumera privilegia esse videantur. Igitur merito prius erat *Scientia iusti*; hodie est *Ars aequi*: hoc est prius universalis, & rigida; hodie particularis, & flexilis: nam scientiae se verae, nec quicquam declinant; artes autem commodae, & morigerae sunt. Indidem prius facta aequa injusta erant, nisi ad jus fictionibus traherentur: hodie iura injusta sunt, nisi benigna interpretatione ad facta accommodentur. Itaque olim tota Jurisprudentiae laus erat, ut commentis quibusdam facta aequa evaderent legibus quoque iusta: hodie, ut leges iustae benignis interpretationibus sint, etiam factis aequae. Vnde Jurisprudentes olim ex instituto tuebantur verba; hodie ex instituto defendunt mentem: & in quaestionibus legitimis

mis Jurisconsulti olim verba, Oratores mentem legum patrocinebantur: hodie Jurisconsulti Oratorum funguntur munere. Et quia leges certae, facta infinita; & jus ad leges, facta ad aequum spectant; olim pauci, hodie innumeri de jure libri. Et in summa, mutato Jurisprudentiae arcancum mutata Republica, mutatae leges, mutata Jurisprudentia, Jurisconsulti alii, alii Oratores, alii Magistratus, alia judicia: & nos nova arte, & novo librorum genere supra Graecos, & priscos Romanos aucti sumus. Atque ex hac arcana Jurisprudentiae Romanorum historia, quam *Arnoldus Clapmarium in lib. de Arcanis Rerumpublicarum*, diligentissimum alioqui ejusmodi rerum in Romana Republica observatorem effugisse miror; & ex iis, quae de Antiquorum Jurisprudentia memoravimus; haec nostrae Jurisprudentiae addiscendae ratio-

Commoda Incommodaq; in Jurisprudentia addiscenda.

DE JURIS-
PRUDENTIA.

I.

Commodum.

nem commoda, incommodaque sequuntur. Commodum quidem est, quod Jurisprudentia, quae apud Graecos in Philosophorum scientiam, Pragmaticorum de legibus historiam, & Oratorum facultatem dividebatur; & Romanis ante Edictum Perpetuum inter Jurisconsultos, & Oratores partita erat; hodie in unam doctrinam coaluerit. Quare nostra studiorum Ratio Graecae, & praeae Romanae praestat: tum, quod plus vident, quae jura pro causa, & ad causam faciant, qui in Juris Topica sunt exerciti, quam qui, ut Pragmatici Graeci, solam legum historiam tenent; tum, quod acius factorum circumstantias utiles ad vincendum advertunt, qui Jurisprudentiae gnari sunt; ac proinde rectius causas constituunt, quam qui sunt meri Oratores. Sed hoc commodum illud incommodi habet admixtum; quod, ut hodie Jurisprudentia

I.

Incommodum.

ab

ab Eloquentia integrior est; ita a Philosophia infirmior. Nam ut Jurisconsulti hodie leges tragica oratione non vincunt, ut saepe Oratores vincebant; ita scientiam rerumpublicarum legibus ordinandarum, conservandarumque, quae doctrina, ut mater omnis Jurisprudentiae est, ita prior tradi deberet, non docent, uti docebant philosophi, & ipso usu reipublicae perdiscebant Romani. Deinde commodo dandum, non multa hodie eloquentia opus esse, ut in juris quaestionibus aequum obtineatur: nam sat est, simplici via in causis argumenta aequi ex facto invenisse, ut leges non pro verbis, sed ex mente ad facta accommodentur. Quare, ubi olim M. Crassum, Oratorem summum adire opus fuit, qui patrocinium aequitatis, & defensionem voluntatis mortuorum in causa M. Curii adversus Mucium Scaevolam, qui jus propa-

DE JURIS-
PRUDENTIA.

II.

Commodum.

gna.

DE JURIS-
PRUDENTIA.

II.

Incommodum.

gnabat, suscipere; hodie quivis rusticus, momenti aequi indiferte, & incondite demonstratis obtineret. Sed minor sanctitas legum: nam qui quid lege excipere studet, & legem vicii notat; & legislatorem imprudentiae coarguit; & legum tandem auctoritatem affligit: nam saepe leges viciis, seu exceptionibus labefactatae, vix tandem inveniunt, ubi vindicentur. Quare sapientissimo consilio Agesilaus Spartanam juventutem, Reipublicae florem, & robur, in summa militum egestate ne lege quidem alia lata servare voluit; ut ne lex, quae eos damnabat, quicquam relaxaretur: sed eam ex die postero ejus, quo ea causa agebatur, valere iussit. Cui Spartani Regis commento priscoe Romanorum Jurisprudentiae fictiones perquam apte respondent. Et commodis rescribendum. Notros Jurisconsultos magis aequi-
tati

III.

*Commodum.*DE JURIS-
PRUDENTIA.

III.

Incommodum.

tati studere, quam stricto juri: quo benignius agatur cum privatis. At prisca Romani erant juris rigidiores cum majori utilitate Reipublicae. Nam juris rigorem in uno experiri, id est caeteris legum reverentiam incutere. Itaque M. Atilius Regulus, quanquam in causa de permittendis captivis is unus pro omnibus maximum esset aequitatis momentum; ne tamen juri quicquam derogaretur; illa, quae omnes norunt, & fidei in hostes, & pietatis in patriam, & constantiae rara, ac praeclara dedit per summam, nec unquam interituram sapientiae gloriam exempla. Commode quoque a jure privato hodie ad publicum tractandum transeunt; ut spectentur in re, ubi si quid peccent, minimum laedatur Respublica. At enim apud prisca Romanos, quia legum omnium Regina salus publica est, & mater omnis aequi
boni

IV.

Commodum.

IV.

Incommodum.

DE JURIS.
PRUDENTIA.V.
*Commodum.*V.
*Incommodum.*VI.
Incommodum.

boni utilitas communis agnosci-
tur; jus publicum magistratibus,
& imperiis edocebantur prius,
deinde Jurisprudentiam priva-
tam profitebantur. Tandem
commodo verti debet, Juriscon-
sulti, & Oratoris munia apud
nostros etiam in causis, quae fa-
cto constant, unita, quae Roma-
nis priscis divisa erant. Quare &
in causis facti graviores, & in il-
lis juris possumus esse copiosio-
res. Sed huic commodum illud in-
commodum referatur: quod tri-
pliciis juris una olim prudentia,
in tres nunc distracta: & sacrum
privatumque, quae olim jura ex
publico defluebant, & a jure pu-
blico, & inter se scissa sunt: ut
Theologi, & Canonistae sacrum;
qui sunt a sanctioribus Principi-
pum consiliis jus publicum; Ju-
risconsulti solum privatum tra-
tent. Sed illud incommodum,
nescio, an ullo commodum rependi
possit: quod cum aequitas ex fa-

Etis

DE JURIS
PRUDENTIA.

Etis spectetur, & facta infinita, &
in iis quamplurima levissima sint;
leges quoque innumeras, & le-
vissimis de rebus maxima ex par-
te conceptas habeamus. Atqui
nec innumerae servari omnes
possunt: & de levibus rebus jus-
tae, facile, ut fit, contemnuntur:
& leves contemptae gravissimis
quoque detrahunt sanctitatem.
Quare *Alphonsus Congi Rex*,
cum ingens Lusitanarum legum
volumen legisset; quamquam
barbarus, sapienter tamen eam
minutam diligentiam irridens,
quosdam Lusitanos, qui apud
eum peregre erant, *quaenam*
poena apud eos domi in eum san-
cita esset, qui pede terram tetigis-
set, interrogavit. Sed priscis Ro-
manis leges admodum paucae, &
gravissimis duntaxat de rebus ro-
gatae erant: ut capita legis XII.
Tabb. quae *pons omnis Romani*
juris dicta est, omnia exiguo li-
bello continerentur; & a Roma-
nis

DE JURIS-
PRUDENTIA.

VI.

*Commodum
tentabunde.**Accursianae
Jurispruden-
tiae commo-
dum.*

nis pueris , ad morum institutio-
nem memoriae mandaretur. Nisi
si quis hoc incommodum privi-
legiis , seu legibus singularibus
Romanorum compensare velit:
quae , ut *Tacitus* graviter adver-
tit , *etsi aliquando in maleficos ex
delicto , saepius tamen ex dissen-
sione ordinum , & apiscendi inli-
tos honores , aut pellendi claros vi-
ros , aliaque ob prava per vim la-
tae sunt* . Sed id me vetat , hanc
compensationis conditionem ac-
cipere : quia privilegia ab aliis
contemni nedum poterant , sed
debebant : nam in exemplum non
trahebantur : at nostrae minutae
leges in consequentiam produ-
cuntur. His , quae enumeravimus
commodis quidem fruimur : in-
commoda nondum vitavimus .
Nam *Accursius* , & qui acutissimi
homines , & solertissimi acquita-
tis indagatores eum secuti sunt ,
leges Romanas pro nostris tem-
poribus sapientissime sunt qui-
dem

DE JURIS-
PRUDENTIA.

dem interpretati : nam ex minu-
tissimis , & omni nostrae rei pri-
vatae inutilissimis legibus , quae-
dam justae genera in responden-
do , & judicando apprime neces-
saria confecerunt ; ut eorum ,
quae dicuntur *legum summae* ,
generales de jure privato leges
sapientissime conceptae videan-
tur . Quare elogium & verum , &
grave ab *Hugone Grotio* merue-
runt : *ut saepe optimi sint conden-
di juris authores , etiam tunc , cum
mali sunt interpretes* . Sed hoc
Decemvirorum dissimiles , quod
illi Graecorum leges ad Roma-
nam Rempublicam praecipue ;
Accursiani Romanas ad nostras
res privatas accommodarunt .
Praeterea cum iidem in legum
commentariis iterum innumeras
factorum species constringant ;
Iurisprudentiam iterum in mi-
nutae diligentiae , quae diximus ,
mala conjiciunt . Exitit dein-
de in Italia *Andreas Alciatus* ,
I quem

*Incommoda
Unum.**Alterum.*

DE JURIS-
PRUDENTIA.*Alciatianae
Jurispruden-
tiae commen-
tarius**Incommoda
Primum.**Secundum.**Ut incommo-
da in addi-
scenda Juris-
prudentia vi-
tari possunt.*

quem deinde Galli summa cum laude sectati sunt; qui, sicut antiquae Jurisconsultorum sectae ab ipsis Authoribus habuere vocabula; ii itidem *Alciatiani* appellari deberent; & Latinae, Graecaeque linguae peritia, historiaeque Romanarum eruditione suam Romano Juri luculentiam restituerunt. At ii potius leges Romanis suas reddiderunt; quam ad nos nostris rebus publicis aptas apportaverunt. Quare in hac ipsa sua de jure privato prudentia, ut de privatis nostri temporis controversiis respondeant, vel decident; Accursianos evolvunt, & ab iis aequi argumenta mutantur. Igitur quando leges pro Reipublicae institutis condere, & interpretari necesse est; principio Regni constitutionem, seu legem illam *Regiam*, quae lata quidem non est, sed cum Romano Principatu nata, spectari, & doctrinam de Republica Monar-

DE JURIS-
PRUDENTIA.

narchica optime Jurisprudentem tenere oportet. Deinde omnia pro Regni natura ad civilem ordinare aequitatem, quae Italis *giusta ragione di Stato* appellatur; & unis rerum publicarum prudentibus gnara: quae & ipsa aequitas naturalis, & quidem amplior est; utpote quam non privata utilitas, sed commune bonum suadeat: sed quia id nec praesens, nec peculiare est; vulgaris qui non videt, nisi ante pedes posita, & particularium duntaxat intelligens, ignorat. Ad haec statuat, ea aequitatis civilis consilia optima esse, quae aequitatem naturalem quoque praesferant: his illa proxima, quae etsi, uti a *Justiniano* usucapio dicitur, *impia praesidia* videantur; tamen privato damno utilitatem publicam longe afferant amplior: postrema esse, quae & civibus bono sint, neque Reipublicae obsint. Nam quae civibus

profunt, Reipublicae nocent, aequitatis naturalis non civilis consilia sunt: quae vero & cives, & Rempublicam damno afficiunt, non consilia Principatus, sed *dominationis flagitia* dicuntur, quibus mali Principes jus, fasque proculcant: & prius Regnum, tandem se ipsos perdunt. Denique Principatus Romani originem, stabilimen, formam, auctum, statum, interitum contempletur, & ea omnia cum nostri temporis Regno componat; ut, an eadem publicae utilitates consequantur, dispiciat. Tum, quaque definitionem ad Regnum vim, & naturam referat; & cujusque Romani juris publicam aliquam causam, quae necessario omnibus subest, vestiget; & quae jura privata ex causa condita sunt, quae nostro Regno profit, producat; quae non obstat, permittat; quae noceat, coarctet. Quid est iustitia? constans

com-

communis utilitatis cura. Quid Jurisprudencia? Optimi Regni notitia. Quid jus? Arsttuendae publicae utilitatis. Quid jus, si ve justum? utile. Quid jus naturale? utile cujusque. Quid jus gentium? utile nationum. Quid jus civile? utile Civitatis. Qui fontes juris? & cur jus naturae natum? ut homo quoquo modo vivat. Cur jus gentium introductum? ut homo tuto, & facile vivat. Cur jus civile constitutum? ut homo feliciter, beateque vivat. Quae summa lex, quam semper in aliis interpretandis sequi debemus? Regni amplitudo, Principis salus, gloria utriusque. Cur leges Furia Caninia, Aelia abrogatae? Cur sublatum jus Latinae, & dediticiae libertatis? Cur omnes manumissi liberti Romani facti? ut Romani ingenui obsequio Principis firmarentur. Cur Dominorum saevitia in servos coërcita? ut ne

porro foris erumpant, & audeant Principis potentiam attentare. Cur peculia filiis familias patri-
monii jure permiffa? ut multa, quoque a delinquendo deter-
reantur. Cur legitimationes in-
stituta? ut Patriciorum ferocia
mansuesceret. Cur dominium
ex jure Quiritium, & jus bono-
rum; ufucapio in Italia, & longi
temporis possessio in Provinciis
olim distincta, nunc confusa? Cur omnes Imperio Romano
subiecti Civitate Romana dona-
ti? An quo sanctius fieret arca-
num, posse a Provinciis Impera-
torem Romanum eligi? An, quod
verius, ut omnium aequae inte-
reffet, Imperium Romanum sta-
re? Cur donationes insinuandae?
ne quis largitionibus turbida-
agitet. Cur aucta militum privi-
legia? quo studeant magis po-
tentiae Principis. Cur fideicom-
missorum pudor abiit in juris
necessitatem? ut socii Populi Ro-
mani,

mani, successione Romano-
rum antea prohibiti, Romano
Principe laetarentur. Cur adgna-
torum, & cognatorum in succes-
sionibus sublata discrimina? ne
qui antiqua, & perpetua poten-
tiae, opumque laude ferocirent.
Cur poenae exasperatae? quia,
cum Princeps mortalis sit, acro-
ri leges custodia indigent. Haec
ego innatantia animadverti, ut
hujus Jurisprudentiae usus, &
commoda digitum ostendens de-
monstrarem: & ne per exempla
utilitates hujus rationis singulas
explicem, quod nostrae Disserta-
tionis institutum non patitur;
per transennam, ut ajunt, indi-
caverim cunctas. Videtis Juris-
prudentiam rigidam crescentis
Reipublicae; mitem, & laxam de-
crescentis Imperii fuisse. Haec
enim principio consilium fuit,
quo Principatus Romanus inva-
lesceret: deinde remedium, ut
labascens confisteret: tandem
ma-

malum, quo rueret. Nam sublato agnatorum, cognatorumque discrimine, & jure gentilitatis extincto; e familiis patriciis & res effugit, & nomen evanuit, & virtus est resoluta. Tot in servos beneficiis collatis, ingenuus Romanorum sanguis sensim labefactus, tandem corruptus est. Omnibus Imperio Romano subiectis Civitate Romana donatis, amor in patriam, & studium Romani nominis in civibus indigenis extincta sunt. Jure privato tantopere promotum, cives nihil jus esse deinde putarunt, nisi suam ipsorum utilitatem; nec ultra publici commodi studiosi. Romanorum, & Provinciarum jure confuso, Provinciae in propria Regna, jam ante quam re ipsa invaderentur, abjere: & dissolutum tandem illo nexu, quo maxime Romanum Imperium auctum est; ut socii Populi Romani solam fidei laudem, Romanus autem

Populus, & nominis gloriam, & Imperii vim haberet; Romana Monarchia sensim debilitata, tandem distracta, & deleta est. Itaut haec laxior Jurisprudentia & eloquentiae, & potentiae Romanae corruptae fuerit causa potissima. Quare Princeps, si Regnum augeri velit, leges Romanas ex doctrina civili jubeat interpretari: & Judices ex ea lites judicent: atque optimorum arte illa Oratorum, qua semper curant, ut possint; semper ac possunt, praestant; ut privatis causis publicam agglutinent; Judices, inquam, in partem maxime adversam utantur: illi namque id faciunt, ut privatum jus vincat publicum: at ipsi faciant, ut publicum vincat privatum. Ita namque cum maximo Reipublicae bono philosophia juris, nempe doctrina civilis, iterum cum Jurisprudentia conjungetur: major & gravitas, & sanctitas legum erit:

DE JURIS-
PRUDENTIA. erit : eloquentia regno accom-

modata florebit : quae quantum publicum jus privato dignitate, amplitudine, & gravitate praestat ; tantum eloquentiae, quae nunc in usu est, antecellet. Nam Oratores, quo causas obtineant, in eo totos fore necesse est, ut eas jure publico probatas esse confirmet : & ita spectati in doctrina civili, politici ad ipsam Rempublicam gubernandam accedent. Scio equidem in nostro *Sac. Consilio Neapolitano* saepe lites contra Romanas leges, *EX CERTIS CAUSSIIS*, ut eleganter habent in formulis, judicari : & in summo Regni Senatu aequum civile naturali saepe in decernendo praeferrunt : sed id fit peculiari prudentissimorum sapientia Oratorum, & Judicum ; qui sane immortales non sunt. At si id ex instituto Regni fiat, cum summa Reipublicae utilitate perenne erit. Atque haec de Jurisprudencia in artem

reda-

redacta, aliisque ejus generis mihi in proposito argumento dicenda visa sunt.

Optimorum autem copia, DE OPTIMIS
exemplorum potissimum videtur Artificum e-
xemplis.
esse studiorum, quae imitatione constant, adjumentum. Neque enim, inquit, esset Virgilius, nisi ante fuisset Homerus ; neque apud nostros Torquatus, nisi ante Virgilius. Et vulgo ferunt ; facile inventis addere. Sed altrinsecus & id maximum est commodum, inventionum Praerogativa : & Jurisconsulti in definitionibus habent : occupantium conditionem esse meliorem. Nam quid aliud est, quod quamplurimis in rebus earum Inventores & tempore, & dignitate, primi, atque adeo saepe soli extiterunt? Quid si optima artificum exempla dixerim, obesse potius, quam prodesse omni ejus generis studiorum rationi? Mirum fortasse ; sed certe verum. Nam qui opti-

Quae incommoda gignant.

DE OPTIMIS
Artificum e-
xemplis.

optima nobis artium reliquerunt exempla, nullum exemplar ipsi antea, nisi naturam optimam habuerunt. Qui vero optima opificum, ut pictorum, exemplaria sibi imitanda proponunt; meliora efficere nequeunt: nam quantum in natura boni erat, a prioribus in suo cuiusque genere exhaustum est; alioqui non essent optimi: aequare, tantundem; cum nec phantasiae vim, nec spirituum mobilitatem, & copiam, neque nervorum structuram, quibus a cerebro ad manum ferantur, neque tantundem exercitationis, unde eandem facilitatem habeant. Cum igitur nec superare, nec aequare possint; necesse est, ut in deterius vergant. Quod sane verum agnovit, & professus est *Titianus*: qui, dum Venetiis pingeret, a Francisco Varga, a Carolo V. Imp. ad eam Rempublicam Legato interrogatus: *cur tam pingui pingendi genere delectaretur,*

vetur, ut ejus penicilli scopae ferme viderentur: respondit: quemque in arte, quam proficitur, aliquam excellentiae laudem spectare oportere: & illam imitatorum mediocri minorem esse. Itaque, quando Bonarota, & Urbinas, ille grandi, hic tenui picturae genere summam quisque occupant; se ab iis longe aliam iniisse viam, qua sibi aliquam nominis celebritatem compararet. Atque inde illud ego suspicor factum, quod, cum Hercules Pharnesianus, aliaque optima antiquorum opera Sculptorum, non item Jalyfus Protogenis, nec Apellis Venus ad nos pervenerint; in Sculptura multum desideretur; Pictura ad summum usque perducta est. Quod si haec non ita se habent, ut dixi; quid est, quod apud Graecos, Latinos, ac nostros (ut taceam de Historica, & Oratoria, quae ad rerum publicarum momenta convertuntur) in

DE OPTIMIS
Artificum e-
xemplis.

DE OPTIMIS re Poëtica eadem lingua, religio-
Artificum e- ne, & studiorum ratione vigen-
xemplis. te, optimis minores fere semper
successerint? Quamobrem opti-

*Ut superantur,
incommoda ab
optimis Arti-
ficum exem-
plis objecta.*

ma artium exemplaria proflus
deberi necesse esset, ut optimos
auctores haberemus. Sed quando
id barbarum, & nefarium est; &
paucis datum ad summa eniti; ea
minoribus ingeniis servantur;
qui vero beatissima indole prae-
diti sunt, ea aspectu amittant
suo, ut optimam naturam cum
optimis imitari contendant.

DE TYPIS
LITERARIIS.

Typi autem non dubium est,
quin nostrae studiorum Rationi
magno sint adjumento: eorum
enim beneficio jam illa declinavi-
mus, quae antiqui perferebant,
incommoda; ut ingenti aere, lon-
gisque itineribus manuscriptos
codices perquirerent, exquire-
rentque; & tamen saepe iis eo-
rum copia non fiebat; quod do-
mini invidiosa illa frui laude vel-
lent, ut apud ipsos unus autogra-

pha

pha asservarentur. Jam ingenti
copia, & varietate, ubique loco-
rum, non Ptolemaeis Regibus
tantum, sed cuivis privato homi-
ni, commodis precii dictis, pro-
stant. Sed vereor, ne abundan-
tia, & vilitate nimia, ut fieri so-
let, minus finis industrii: neve
convivas imitemur, qui in lautis,
opiparisque coenis cibos suetos,
& boni succi amoveri jubent; &
excuratis, ac minus utilibus se
ingurgitant. At vero quum libri
manu scribebantur, librarii, ut
operae precium facerent, Aucto-
res constantis famae exscribe-
bant: eosque saepe cum caro ven-
derent, studiosi sua ipsorum ma-
nu exscribere adigebantur: quo
exercitationis genere mirum
quantum proficitur! quia rectius
meditamur, quod scribimus: at-
que adeo, quod nec perturbate,
neque raptim, neque intercisim,
sed placide, & perpetuo ordine
scribimus. Ita namque non per-

DE TYPIS
LITERARIIS.

*Quae afferant
incommoda.*

DE TYPIS LITERARIIS. funcloria notitia, sed longa nobis consuetudo cum ipsis Authoribus intercedit: & per eam in ipsos puros putos transformamur. Atque hac de causa pravi Authores scriptura frigebant: boni vero tanta cum utilitate celebrabantur. Nam magis argute, quam vere illud a *Verulamio* dicitur: barbarorum inundatione, graves Scriptores pessundatos, leves innataisse. Etenim in omni doctrinae genere principes ad nos, optimique, Scripturae beneficio, pervenerunt: & si unus, & item alter exciderit, id fortunae imputandum. At mea quidem memoria, necdum etiam senex haec scribo, Scriptores vivos hac frui laude vidi, ut eorum opera duodecim, & fortasse plus eo typis mandata sint: nunc vero non tantum cotemni, sed sperni quoque: alios diu incultos, & desolatos, tandem, aliqua ex obliquo occasione data, nunc a doctissimi

mo quoque celebrari. Quin eruditissimos viros memini, quaedam literarum prorsus damnare studia: nunc, mutato iudicio, in iisdem totos versari video. Ejus rei multae sunt causae. Nam suis cuique aetati genius est: novitas, ut pulchritudo, commendat vicia, quae, exoleta aetate, insignia fiunt: Scriptores, qui repraesentatum studiorum fructum capere volunt, stylum tempori servant: & literae suas habent partes, obsequia, simultates: ac in literaria quoque Republica sunt, qui sua callent arcana potentiae: & adolescentes quo magis modesti, ac ingenui, eo magis creduli, & gravibus doctrina viris obsequentes. Quare lectionem cum seculorum iudicio instituamus: & nostram studiorum rationem sub quadam regamus tutela: legamus antiquos prius: nam ii & fidei, & industriae, & authoritatis sunt jam spectatae:

*Ut vincantur,
quae Typi as-
ferunt incom-
moda.*

DE TYPIS atque ipsimet nobis sint normae,
LITERARIIS quos porro ex recentioribus
praelegamus.

DE UNIVER-
SITATIBUS
STUDIORUM.

Quod reliquum erat de Uni-
versitatibus studiorum, mirum
fane videatur, cur antiqui cor-
poribus, ut ita dicam, studiorum
Universitates fundarint, the-
mas, & campum; ubi adolescen-
tes cursu, saltu, pugilatu, pali ja-
ctu, disci, pilaeque ludo, natatio-
ne, & balneis robusti, agilesque
fierent: nec ullam, quibus ani-
mos excolerent, firmarentque, in-
stituere cogitarunt? Si de Graecis
sermo sit, id in causa fuit: quia
unus Philosophus absolutissima
studiorum Universitas erat. Grae-
ci namque sua utebantur lingua;
& ea sane, quae propagines tam
beatas habebat, ut non solum ad
omnia in medio civilis vitae po-
sita, sed abditissima scientiarum,
& artium elegantissimis vocabu-
lis significanda aequa Venere, &
felicitate perducerent. Leges au-

tem

tem ipsi magis aliis nationibus DE UNIVER-
dono dare, quam ulla peregre, SITATIBUS
accipere. Quibus rebus tantum STUDIORUM.
caeteris se gētibus praestare exi-
stimabant; ut illa fastus plena in-
terrogatione uterentur: *Graecus*
es, an barbarus? quasi omnium
orbis terrarum gentium ipsi di-
midiam, & meliorem partem va-
lerent. Cumque haec ita essent;
& praeterea unam philosophiam,
omnium scientiarum, & artium
parentem, obstetricem, alumnam
excolerent; & de ea non tam
aliorum autoritatibus, quam
ipsis rerum argumentis differe-
rent; commode unusquisque Phi-
losophus res divinas, atque hu-
manas omnes sibi subiciebat:
atque ab eo uno auditores, quic-
quid in Rep. sciri oportebat, per-
discebant. Romani autem, quan-
quam lingua praediti, quae ex-
ternas haberet origines; eas ta-
men tam superbe fastidiebant, ut
vocabulorum,

... Quae

. . . . *Quae graeco fonte ca-
dunt, parce detorta,*

quasvis leves, falsas, ineptas; quam externas historias narrare mallent. Et quanquam leges bona ex parte a Graecis accepissent; quia tamen ad suae Reip. formam sapientissime accommodarunt; eo pacto proprias effecerunt. Effectu itaque Romani, quod ad linguam, & leges attinet, Graecis exaequabantur. Sed hoc Graecis minus Universitatibus egebant, quia in una Jurisprudencia Sapientiam, ut diximus, collocarunt: eamque ipsam usu Reipublicae edocebantur: & Patricii, ut potentiae arcanum occultabant. Quare tantum adest, ut Romanis ulla studiorum Universitate opus esset; ut nullam prorsus fundari interesset. At verso in principatum statu, quia Romanorum Principum interfuit, Jurisprudentiae mysteria vulgari; & Scriptorum multitu-

titudine, sectarum divisione, opinionum varietate ejus doctrina, amplior facta est; ad eam denique profitendam Academiae, Romae, Constantinopoli, ac Beryti fundatae sunt. Quanto igitur magis Universitatum nos indigi, quibus Sacri Libri, & cum iis Orientales linguae, Canones Conciliorum, quae in aliis, atque aliis Asiae, Europae, Africaeque nationibus, & urbibus ab Apostolis ad nos usque sunt habitae; Romanorum, Langobardorumque leges, de Feudis Consuetudines, doctrinae Graecae, Latinae, Arabicae in nostrarum usus rerum publicarum importatae, sunt pernoscendae. Ad haec addas librariorum menda, librorum plagia, & imposturas, alienae manus irreptiones: quibus legitimos Authorum partus vix agnoscimus, vix germanos sensus assequimur. Itaut cum, quod nos scire oportet, tot libris contin-

DE UNIVER-
SITATIBUS
STUDIORUM.

tur, quorum linguae intermor-
tuae, respublicae deletae, mores
ignorati, codices corrupti; una
quaevis ars, scientiaque adeo dif-
ficilis tacta est, ut vix singuli, ad
singulas profitendas sufficiant.
Itaque studiorum Universitates
nobis institutae sunt, & omni di-
sciplinarum genere instructae, in
quibus alii alias doctrinas, suae
quisque scientissimus, tradunt.
Sed huic commodum illud incom-
modum objicitur; quod artes,
scientiaeque, quas sola Philoso-
phia uno tanquam spiritu conti-
nebat; hodie divisaе, & distra-
ctae sunt. Antiquitus ita consta-
bant Philosophi, ut non solum
mores suae cujusque doctrinae
convenientes, sed ipsum disse-
rendi genus accommodatum ha-
berent. Socrates, quia nihil se
scire profitebatur, nihil quic-
quam ipse afferebat in medium,
sed minutis interrogationibus, se
a Sophistis velle discere simu-

*Quae incom-
moda pariant
Universitates
Studiorum.*

la-

DE UNIVER-
SITATIBUS
STUDIORUM.

labat: quibus datis suas conficie-
bat inductiones. Stoici, quibus
mentem veri regulam, & sapien-
tem nihil opinari placebat; ipsi
indubie vera pro suo jure sume-
bant: & ea per vera secunda, tan-
quam per annulos ad dubia usq;
catenabant: & sorte, suo telo ute-
bantur. Aristoteles, qui & sensu,
& mente verum dijudicari vole-
bat, syllogismo utebatur: quo
communiter vera dabat, ut in
specie dubia sibi certa redderen-
tur. Epicurus vero, qui sensibus
notionem veri demandabat; nec
dabat quicquam, nec accipiebat
ab adversariis; sed res nuda, &
simplici oratione explicabat. Ho-
die autem Auditores forte ducti
ab Aristotelico in disertatrice, ab
Epicureo in physica, a Carthesia-
no in metaphysica eruditur: a
Galenico discit medicinae theo-
riam, a Chemico praxim: ab Ac-
cursiano Jurisprudentiae institu-
tiones, a Fabrista Pandectarum,
ab

DE UNIVER-
SITATIBUS
STUDIORUM.*Ut ea incom-
moda castigantur.*DISSERTA-
TIONIS CON-
CLUSIO.

ab Alciatiano Codicis libros praelegit. Et ita incondita, ac saepe perversa eorum institutio est; ut quanquam partibus doctissimi sint; in summa tamen, qui sapientiae flos esset, non consent. Quare, ut id vitetur incommodum, vellem, ut Universitatum Antecessores unum omnium disciplinarum systema ad Religionem, & Remp. accommodatum componerent, quod doctrinam usquequaque conformem obtineret; idque ex publico instituto profiterentur.

Atque haec habui, quae de nostrae studiorum Rationis cum Antiqua comparatae commodis, incommodisque differerem, ut nostra antiqua rectior, meliorque usquequaque esse possit. Quae meditata si vera erunt, jam meae fructum vitae omnem intercepero: qua semper studui; ut pro mea tenuissimi hominis virili parte humanam societatem adju-

va-

DISSERTA-
TIONIS CON-
CLUSIO.

varem: sin falsa, aut vana arguantur; honestum certe votum, & magnanimus conatus veniam promeruerint. Sed quis dixerit: magna subire pericula quem necesse est, magnanimitati ducitur; quem non oportet, temeritati. Quid tua, inquiet, ejusmodi argumenta, quae omnia sapiunt, differenda suscipere? Nihil mea Ioh. Baptistae a Vico; at mea multum eloquentiae Professoris: quando sapientissimi Majores nostri, qui hanc studiorum Universitatem fundarunt, Eloquentiae Professore omnes scientias, artesque doctum esse oportere, fatis suo instituto significarunt; ut is anniversaria Oratione studiosam Juventutem ad omnia scientiarum, & artium genera capeffenda exhortaretur. Necte mere ter maximus ille vir *Franciscus Verulamius* illud Jacobo Angliae Regi dat de ordinanda studiorum Universitate confi-

L

lium;

lium; ut adolescentes, non omni doctrinarum orbe circumacti, ab Eloquentiae studiis prohibeantur. Nam quid aliud est Eloquentia, nisi sapientia, quae ornata, copioseque, & ad sensum communem accommodate loquatur? Igitur ad quem Professore auditores, nisi omnes scientias, artesque docti accedere non possunt; is ex sui vi muneris ignorabit? & qui adolescentes ad omnia disciplinarum genera exhortari debet; earum commoda, ut sequantur; incommoda, ut vitent, differere non decet? Quare qui pro dignitate hoc gravissimum, & quod sentio meis humeris longe majus, sustinent onus, mihi G. Cilnii Maecenatis, Crispique Salustij, aliorumque deinceps, qui equites inlustres dicti sunt, similes esse videntur: qui quanquam censum Senatorio longe ampliorem haberent; in equestri tamen ordine modestia consistere vo-

luc:

luerunt. Igitur pro meo Eloquentiae Professoris jure, nedum officio, hoc tractandum sumpsi argumentum: neque ad id ulla alios obtrestandi, vel me ostentandi prava abduxit libido. Etenim, ut *Aequanime Lector*, vidisti, ubi incommoda censui, Authores praecidi: & sic ubi eos appellare necesse fuerit, eos non sine summa honoris significatione, uti & me homuncionem, & illos tales, tantosque viros decuit, nominavi. Ipsa autem incommoda, per sedulitatem quanto potui majorem, attenuata modestissime exposui. Nam ab ineunte pueritia cum mihi legem, quam imbecillitas humano generi sanxit, irrogavi; uti alios mea vellem, ita aliena me peccata aequi bonique consulere: maxime ubi alii innumera, & maxima recte fecerint; & in minimis prave pauca: ego in nugis innumera fortasse peccaverim. Me ve-

DISSERTATIONIS CONCLUSIO. RO in hac Dissertatione nihil omnino jactavi: idque adeo cavi sedulo, ut quanquam ea speciosum *Titulum* praeficere posset; *De Recentiori, & Antiqua Studiorum Ratione Conciliata*; nihilominus maxime vulgarem concepi: nam

Non fumum ex fulgore, sed ex fumo dare lucem

velim. Mea autem circa id argumentum excogitata nullis magnificis ornavi verbis: ne injuriam facere viderer tibi, *Erudite Lector*, qui tuo judicio duceris: & jus esse tuum intelligis, de Scriptore in alterutram partem judicare. Sed nonne replicaverit, id gloriosi est, quod dixerim, me novam rem in literarum Republicam apportare? Minime vero: nam novitas proprium laudis argumentum non est: ridicula enim, & monstra novitate censentur. Illud vero laude dignum, recte nova dixisse: quod

ego

ego tibi, *Lector*, cōmuniq; eruditorum judicio virorum permitto: a quibus profiteor, me nunquam esse dissensurum. Nam id in omni vita unum maxime formidavi; ne ego solus scaperem: quae res plenissima discriminis semper mihi visa est; ne aut Deus fierem, aut stultus. Sed idem objecerit, me satis rebus ipsis ostentasse magnificum, qui omnia sapientiae studia mihi subjecerim: & de iis, tanquam in omnibus versatissimus, judicia rotundo ore protulerim. Sed qui id objicit, quae haec sint judicia, quae so, animadvertat: nempe, ut doctrina alia alii profit, vel obest; & qua ratione obesse non possit: quod judiciorum genus, nisi quibus horum... nihil egregie, praeter cetera

... & tamen omnia haec mediocriter

studuerit, nemo recte praeterea proferre potest. Nam ita compa-

ra-

DISSERTATIONIS CONCLUSIO.

DISSERTA-
TIONIS CON-
CLUSIO.

ratum animadvertimus, ut qui in
uno doctrinae genere omnem
adjunxerit animum, omnemque
vitam collocarit; eam artem,
scientiamque ceteris praestare,
omnibus, & cuique rei optimam
esse existimet; & in quosvis alie-
nissimos usus traducat: nostrae
forsan imbecillitate naturae, qua
ex nobis, nostrisque rebus deli-
cias facimus. Quare ne falsa judi-
cia protulerim, si de omnibus, de
Eloquentia vereor maxime; quia
profiteor. Haec dixi ad obtinen-
dam mei muneris, morumque
meorum dignitatem. Si quis ve-
ro ipsis rerum momentis res ip-
sas reprehendat; gratias ei habue-
ro maximas, si me ab aliquo er-
rore deduxerit; aeque tantas,
vel si voluerit.